

1975

Dr. BOTH FERENC

A
TEMESVÁRI KEGYESTANÍTÓRENDI
FŐGIMNÁZIUM

TÖRTÉNETE,
ÉS AZ ÚJ INTÉZET ISMERTETÉSE

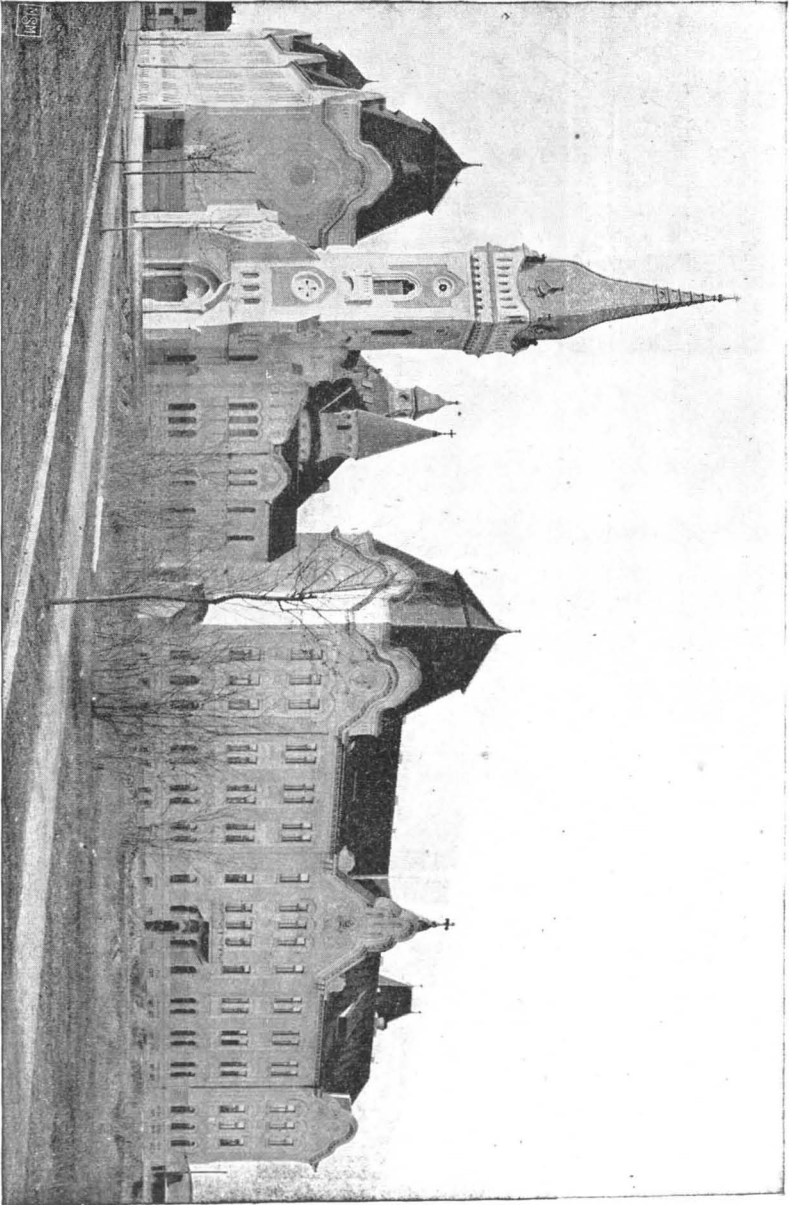

A

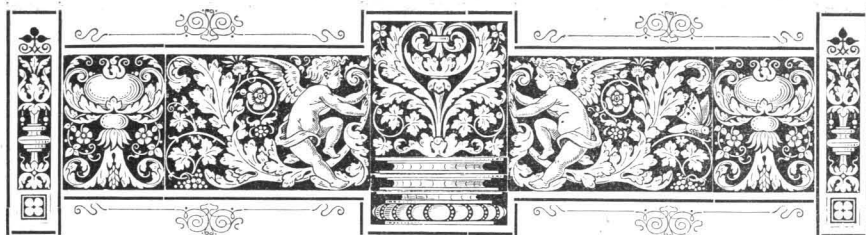
TEMESVÁRI KEGYESTANÍTÓRENDI FŐGIMNÁZIUM

TÖRTÉNETE,

ÉS AZ ÚJ INTÉZET ISMERTETÉSE.

A főgimnázium s a kegyesrendi ház homlokzata.

I.

A piaristák Szent-Annán. A piaristák 1788-ban Temesvárra jönnek. A temesvári jezsuita középiskola. A piaristák a ferencrendiek kolostorába telepítettnek. Temesvár városának a piarista gimnáziumhoz való viszonya. A lyceumi osztályok fölállítása. Nyolc osztályos kegyesrendi főgimnázium 1850—62-ig. Piarista és csanádegyházmegyei tanárok. Piarista-igazgatók. Kegyesrendi tanárok növekedése 1883 után. A párhuzamos osztályok 1886/7-től kezdve. A róm. kath. gimnázium felépítésének terve 1790 óta. Temesvár városának áldozata a párhuzamos osztályokra.

A piaristákkal Arad vármegyében 1751-ben találkozunk. Bibics Jakab és a kegyestanítórend akkori tartományi főnöke, Nemesényi Adolf között 1750. október 23-án szerződés jött létre, mely szerint Szent-Annán a piaristák a lívek lelki üdvének gondozása mellett az ifjúságnak, a szülők legdrágább kincsének tanítására, nevelésére vállalkoztak. A gimnázium 1772-ig három osztályból állott. A század iskolaügyi viszonyai azonban megkivánták, hogy a teljes gimnázium öt osztályú legyen, amiért is 1772. október 29-én kelt szerződés

Források. A kegyestanítórendi társház s főgimnázium története. Kézirat. A temesvári városi levéltárnak a róm. kath. főgimnáziumra vonatkozó aktái. A Városi Közlönynek, mint Temesvár városa hivatalos folyóiratának tanügyi rovatai. Protocollum Temesvariense Franciscanum 1713—1785. Annuae Missionis Temesvariensis Societatis Jesu 1716—1772. Ephemerides Missionis Temesvariensis Societatis Jesu 1719—1753. Kéziratok a csanádi püspöki levéltárban. Liber defunctorum Religiosorum ac Saecularium in Crypta nostra sepulchrorum ab anno 1739—1769. Kézirat a temesvári kegyesrendiek levéltárában. Róth Nándor: A róm. kath. főgimnázium jogviszonyainak rendezése. 1880. Kézirat a temesvári városi levéltárban. Pfeiffer Antal: A kegyestanítórendiek temesvári társházának és a főgimnáziumnak története. Temesvár, 1890. Emléklapok a kegyestanítórendi főgimnáziumnak Szent-Annáról Temesvárra való áthozatalának százados évfordulóján. Temesvár, 1891. A temesvári róm. kath. főgimnázium értesítői. Telbisz Károly: Beszéd a temesvári állami főgimnázium ünnepi megnyitása alkalmából 1897. október 3-án. A temesvári állami főgimnázium értesítője az 1897—98-ki tanévről. A piarista főgimnázium új épülete. Süd-ungarische Reform 1901. május 19-ki számában. A 120 éves piarista főgimnázium. Süd-ungarische Reform 1911. április 30-ki számában. Magony József: A temesvári kegyesrendi főgimnázium története az 1909—10-ki Értesítőben. Geml József: Temesvár szabad királyi város közállapotai az 1910-ik évben. Temesvár. Szentkláray Jenő: Pusztuló délmagyarországi műemlék. A Temesvári Ujság 1911. április 7-ki számában. Káldor Ágoston: A piarista templom falfestményei. Délmagyarországi Közlöny, 1911. Inotay László: A piarista templom falfestményei. Temesvári Hírlap, 1911. Horváth Jenő: A temesvári templom sírboltja. Öt közlemény. Temesvári Hírlap, 1911.

szerint Bibics Jakab özvegye, Tomján Margit 15.000 forint alapítványával a negyedik és ötödik osztály (humanior-osztályok) létesítetett, s rövid idő alatt a nemesi konviktussal összekötött gimnázium gyors virágzásnak indult. Mindössze 35 év az, amelyet a piaristák Szent-Annán, ebben az akkor még 25 viskóból álló faluban töltöttek és 1790-ben már Temesvárt találjuk őket. Érdekes megemlíteni, hogy a piaristák Temesvárt a jezsuitáknál 1737-ben megfordulnak, amikor a töröktől való félelem miatt Krajovából Temesvárra menekült a piaristák főnöke és vele több társa, (Ephemerides Societatis Jesu 1719—53. 206. l.), majd 1754-ben Szent-Annáról a piarista házfőnök Temesvárra jött egy tanárral s a ferencrendieket meglátogatták (Ferencrendi napló, 1739—79. 99. l.). Az 1782. évről szintén találunk feljegyzést, amely szerint a szentannai piaristák ápril 17-én és május 4-én, a szegediek pedig ápril 18-án és május 4-én megjelennek Temesvárt, hogy a II. Józseftől elrendelt vizsgálatot a consistorium előtt letegyék, (Ferencrendi napló, 181 l.)

A Szent-Annáról Temesvárra való áthelyezésnek első nyomával II. József császár rendeletére 1786-ban találkozunk. A jezsuita iskola megszűnése (1778) Temesvárt, a katonai hatóságnak 1790. ápril 1-én kelt legfelsőbb meghagyása, hogy a piaristák mielőbb béreljenek maguknak és iskoláik számára helyiségeket Temesvárt, mert a szentannai piarista társház katonai kórház részére legalkalmasabbnak találtatott, sietteték a piaristáknak Szent-Annáról Temesvárra való áthelyezését, ahol a jezsuiták után a középiskolai oktatás egy évtizedig szünetelt.

A jezsuita iskola Temesvárt 1726-ban nyílt meg s Misseni Pál jezsuita atya a latin nyelv alapelmeire tanította az ifjúságot. Tanuló az első években kevés volt, 1727-ben a csanádi püspöki levéltárban lévő jezsuita napló szerint 20-an voltak a három osztályban. Csak előkelő családok járatták gyermekeiket a három osztályú gimnáziumba, a szegényeknek nem engedtetett meg a gimnáziumba való járás. 1734-ben jeles tanára a jezsuita iskolának Hallerstein Ágoston, a kiváló matematikus, aki az ifjúságot a katonai műszaki tudományokra nagy szeretettel oktatta. A feljegyzés szerint a tiszteket ő tanította a híd és erődítések építésére s az ő tanítványai irányították a mocsarak levezetésének s a sáncmunkák létesítésének ügyét. Az első változást a jezsuita iskolában 1737-ben találjuk. Ekkor már két tanár tanít az iskolában. Az egyik a grammatikát adja elő, a másik pedig az alapelemekre oktatja az ifjúságot. Az iskola prefektusa (igazgató)

következetesen a társháznak rektora. A tanulók száma 1737-ben 62-re emelkedik. A XVIII. században Temesvárt előforduló kedvezőtlen egészségügyi viszonyok miatt a jezsuiták közül többen gyors egymásutánban meghaltak, ennek tulajdonítható az, hogy 1741-ben egy világi tanítót is alkalmaznak iskolájukban.

Az iskolaügy fejlődése hozta magával, hogy már 1745-ben a temesvári jezsuita-gimnáziumban e három osztályhoz még kettőt állítottak, 1763-ban pedig a hatodik osztályt, s ekkor már négy tanár tanít iskoláikban. A tanulók száma, mely az ötvenes években csökkent, most ismét emelkedőben van s 60—70 között váltakozott, 1768 után a tanítványok száma is fogyófélben van s 1769-ben már alig van húsz tanítványuk. A jezsuiták a 70-es években nehéz anyagi viszonyokkal küzdenek Temesvárt, úgyhogy a házat, kertet, a rékási szőlőt, amelyet Petrovics házi orvosuk hagyott nekik örökül, el kellett adniuk s ezzel karöltve, úgy látszik, a tanítás nemes, de nehéz tiszteinek sem tudtak eleget tenni, mert a temesvári jezsuita iskolában a tanítás az 1778-ik évben megszűnt, s reá egy évre a jezsuita-rend feloszlattatott.

A jezsuiták mellett a várban 1716 óta, a török iga lerázása után a hívek lelkigondozásával a bolgár-argentinai ferencesek foglalkoztak, akiknek nagy multjuk volt Temesvárott, mert már 1552-ben Nagy-Balánkban zárdájuk volt. A jezsuiták betelepítése óta működésük háttérbe kezd szoríttatni s nem tudni mi okból, 1785 után, ekkor még ugyanis a ferencrendi napló szerint itt vannak, elhagyják a házat.

A bosnyák ferencesektől elhagyott s az új célnak megfelelően átalakított épület a piaristáknak adatik át, ahol folytatták a Szent-Annán abbahagyott tanítást, még pedig azon alapon s annyi tanárral, mint a régi működési helyen. Az első direktor Szüts István volt, rektor Szomy István, ezeken kívül még négy tanár tanított az iskolában. A gimnáziumot az 1806-ban megjelent Új Ratio hat osztályúvá fejlesztette ki. Ezen rendeletből magyarázható meg az, hogy a város a gimnázium első osztálya tanárának fizetését, 400 frtot 1820-ban elvállalta, mert a kegyesrendi ház alapítványa csak az öt osztály tanárának ellátására szolt, s 1882/83-ban Horváth Pius igazgatósága idejében 600 forintra emelte föl. A torna és rajz tanítása 1867-ben elrendeltetvén, 1868-ban a város a gimn. részére átengedte a városi rajziskola helyiségét, sőt a rajztanár külön díjazására 200, a tornatanáréra 100 frt évi járulékot szavazott meg és évi 2380 frttal járult hozzá a gimnázium fenntartásához. Hat osztályúvá

lett tehát a temesvári piarista intézet is, amelyben nagy gondot fordítottak a többi tárgy mellett a magyar nyelv tanítására s rövid idő alatt hírneve oly nagy lett, hogy messze földről nagy számmal kereste föl a tanulni vágyó ifjúság. 1807-ben az a megtiszteltetés érte, hogy I. Ferenc meglátogatta a temesvári piarista intézetet. 1832-ben, midőn az új középiskolai tanterv életbe lépett, az iskola igazgatója Mannhardt Ignác, az iskolafelügyelő pedig Bonnáz Sándor volt.

A hat osztályú gimnázium mellé a tanuló ifjúság magasabb kiképzetése végett a város tanácsa már 1833-ban óhajtotta a 7-ik és 8-ik osztályt s elrendelte azon kérdés tanulmányozását, hogy a hat osztályú gimnáziumhoz miként lehetne a 7-ik és 8-ik osztályt, az úgynevezett lyceumi osztályokat létesíteni.

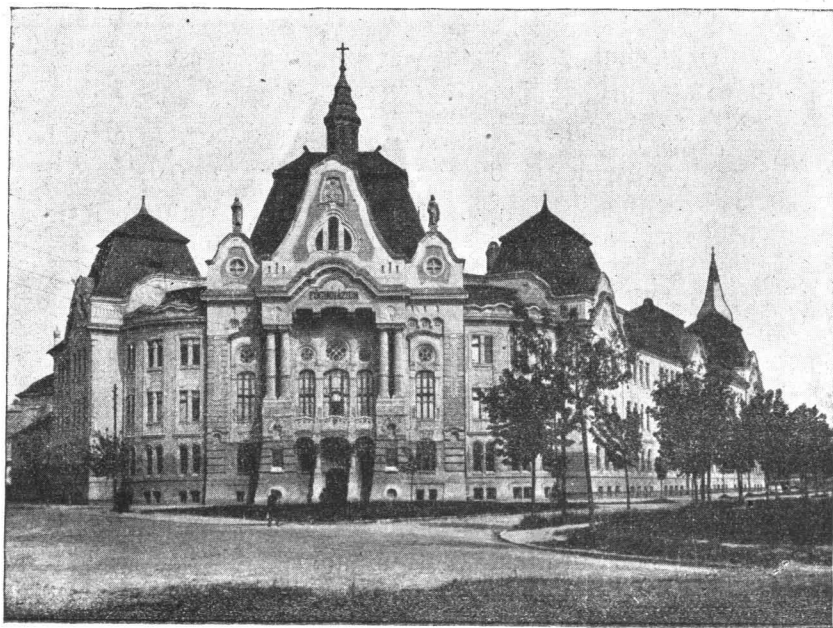
Ezt az ügyet Lonovics József csanádi püspök oldotta meg, aki 1836-ban 30.000 p. forintos alapítványt tett (ez a lyceális tőke alapja), amelyhez a városi tanács a bölcsészeti kar tanárainak javadalmazására (a későbbi 7., 8. osztályok) évi 4000 v. forinttal járult. A lyceum 1841. október havában a szemináriumi épületben megnyílt s mindössze 7 évig működött, 1848-ban a katonaparancsnokság feloszlatta s többé vissza nem állítatott.

Az 1848—49-iki évek épűgy mint az egész országra, a piaristákra és iskoláikra is nevezetesek voltak. A piarista tanárok nagy része hazaszeretettől vezéreltetve a hon védelmére sietett s midőn a fegyverzaj elnémult, egy része ismét visszatért az iskolához, folytatta a félbeszakított munkát, a tanuló ifjúság nevelését s tanítását.

A temesvári kegyesrendi gimnáziumra az 1850-iki esztendő, amelyben a közoktatás terén ismét nagy fordulat állott be, nagy jelentőségű. A cs. k. kormány az ötvenes években a temesvári Lyceum helyett a császár-királyi régi hat osztályos kegyesrendi gimnáziumból nyolc osztályos állami főgimnáziumot létesített 1850/51-ben a hetedik, 1851/52-ben a nyolcadik osztály felállításával s a császár-királyi helytartóság a várost minden tiltakozása ellenére a temesvári cs. k. kerülethivatal útján, jogtalanul az évi 1600 pengő (4000 váltó) forintnyi hozzájárulásra kötelezte, mert szerinte ez a Lonovics-féle Lyceum-alapítvány egy részét alkotja. s erre a város kötelezettséget vállalt. Az új gimnázium osztályai közül három a régi kegyesrendi épületben, a többi osztályok pedig a szemináriumi épületnek volt lyceális termeiben nyertek elhelyezést. A nyolc osztályt a kegyesrend kormánya azonban csak 1862-ig látta el tanerőkkel, 1862. szeptember

2-án a cs. kir. helytartótanács felmenti a kegyesrendet a temesvári gimnáziumban a három felső osztálynak tanárokkal való ellátása alól, a rend ugyanis azon tanári állásokat, melyekre eredetileg alapítvány nem volt, mivel több intézete nyolc osztályúvá fejlesztetett, átadta fenntartóiknak.

E rendelet szerint az alsó öt osztályra a kegyesrend, a három felső osztályra pedig a Csanádegyházmegye 5 tanárt tartozik adni s ezen időtől kezdve a város az évi 1600 pengő (4000 váltó) forint segélyt a papneveldei igazgatónak fizette ki. Az így megalakított tanári kar az előadásokat 1863. október 1-én kezdette meg s folytatta

A főgimnázium főhomlokzata szent István és szent Imre szobrával.

az egy Hemmen Ferenc csanádegyházmegyei világi papigazgató 9 éves igazgatói működésén kívül, kegyesrendi igazgatók vezetésével. A csanádegyházmegyei tanárok közül lassankint többen megváltak a tanári állástól s mint plébánosok, lekipásztori hivatásuknak éltek, úgyhogy különösen az 1883. XXX. t.-c. óta a világi paptanárok helyett a felsőbb osztályok ellátására is a kegyesrend küld tanárokat s végül csak az egy hittanárt adta a Csanádegyházmegye, aki az 1903. október 23-án létesült új szerződés életbelépése után, 1904—5-ben vált meg az intézettől.

A temesvári főgimnáziumban a tanulók száma rohamosan növekedett s bár 1872-ben a lyceális alapból Bonnaz Sándor csanádi püspöknek 23.000 forint kiutalványozásával nagyszabású átalakító építkezések folytán új termeket nyert a kegyesrendi épület és a kegyesrendi ház nyugati oldalán 8 teremmel, 2 emeletes udvari épület létesült, ez a bajt nem orvosolta, a hiányokat nem szüntette meg. A tanulóifjúság növekedése a párhuzamos osztályok felállítását tette szükségessé s miután az 1883. XXX. t.-c. legégetőbb kötelességgé tette a párhuzamos osztályok felállítását, a temesvári róm. kath. főgimnáziumban, ahol már 1820 óta állandó panaszok merültek föl a helyiségek túltömöttsége miatt, az 1886/7. évben megnyílt az első párhuzamos osztály, 1888/9-ben a második s így fokozatosan minden évben egy-egy párhuzamos osztály egészen az V. osztályig, részint a lyceális alap, részint a város terhére.

A törvénytelen hatalom a lyceumi alapítványt, mely Lonovits József csanádi püspök 65.000, magánosok 24.000 s Mack Ignác országos alapítványából ezen alapra fordított 10.000 forintnyi adományával 99.000 p. fitra szaporodott, részben lefoglalta s így az részben a helybeli királyi pénzügyi ügyészség, részben a csanádi egyházmegye által kezeltetett. Ferenc József apostoli királyunk, aki a temesvári róm. kath. főgimnáziumot 1852., 1872. és 1891. évben legfelsőbb látogatásával kitüntette, 1869-ben legfelsőbb elhatározásával megengedni méltóztatott, hogy az akkor állami kezelés alatt álló temesvári lyceális alap az 1858. év előtti állapotnak visszahelyezése mellett ismét egyesítsék, s illetőleg csanád egyházmegyei hatóságnak kezelés és rendeltetés céljaira leendő fordítás végett átadassék.

Az uralkodónak ezen legfelsőbb elhatározása azonban terhet is rótt a csanád egyházmegyei hatóság vállaira. A város közönségéhez érkezett 28.442/1870. számú vallás- és közoktatásügyi miniszteri leirat szerint az alap átadásával a csanádi egyházmegyei hatóság kötelességévé tétetett a temesvári róm. kath. főgimnázium, esetleg Lyceum számára a kegyesrendi tanárokon kívül a mindenkor fennálló tanrendszerhez képest kívánt tanárokat kiállítani és díjazni, úgy az 5, 6, 7, 8 és esetleg 9 főgimnáziumi osztályok ellátásáról és mindennemű egyéb költségeiről és szükségleteiről gondoskodni, továbbá a gimnázium akkori helyiségeit a szükséges párhuzamos osztályok számára megkívánt helyiségek felállítása mellett célszerűen átalakítani, illetőleg felépíteni. A miniszteri rendelet a jogtörténeti fejlődést nem vette tekintetbe s több terhet akart róni a lyceális alapra, mint amennyire kötelezve

volt, azért, amint a következmények mutatják, e rendelet egészében jogi erőre nem emelkedett, nem valósított meg.

A párhuzamos osztályok (1886—87) felállítása még nyilvánvalóbbá tette az új gimnázium létesítésének szükségességét, amely már akkor vetődött fel, midőn a piaristák Szent-Annáról Temesvárra rendeltettek. A 29.002/2450. sz. rendelet szerint ő Felsége már 1790-ben utasította a nagyváradi főigazgatóságot, hogy tervezetet készítsen s nyújtsa be a temesvári kegyesrendi ház s főgimnázium újjáépítésére, mert a bosnyák ferencesek háza megrongált állapotában sem társuláznak, sem iskola céljainak nem felel meg s egyuttal ezen rendeletben ő Felsége a temesvári ferencendi zárdát görög nem egyesült szemináriumnak jelölte ki. Ezen terve azonban nem valósult meg, a ferencendi ház és templom a piaristáknak adatott át s ő Felsége a ház teljes helyreállítására a tanulmányi alapból 1500 frtot utalványoztatott, amellyel a ház és az iskola ugyan használható állapotba hozatott, azonban a kívánalmaknak csak rövid időre felelt meg.

Az új „Ratio educationis“ (1806) értelmében a gimnázium hat osztályból állott, így tehát a régi osztályok eggyel növekedtek, tehát helyiségről s tanárról kellett gondoskodni; ekkor építtetett a város az izraelita templom felé egy helyiséget, a hova a szemináriumból idehelyezett elemi harmadik osztály, mint a gimnázium első osztálya helyeztetett el.

Ujabb változást hozott a temesvári gimnázium életében az 1851/52-ben életbeléptetett új tanítási rendszer, Organisations-Entwurf, amidőn az új tanítási renddel a gimnázium 7-ik, a következő évben pedig a 8-ik osztálya nyitott meg. A gimnázium nyolc osztálya közül ötöt a szemináriumban, hármat pedig a piaristák épületében helyeztek el s a piarista tanárok közül 5—6 a szemináriumi épület második emeletén nyert elhelyezést. Az alkalmazott hat új piarista tanár díjazása a lyceális alapból s a város által fizetett évi 1680 frtnyi összegből történt. Ez az állapot 13 évig tartott. A kegyesrend kormánya 1862/63 óta az eredeti alapítvány szerint ismét csak hét tanárt alkalmazott a temesvári intézetben, míg a három felső osztályra Csanádegyházmegye adott öt tanárt.

Ezen tanárváltozások mellett is az új gimnázium felépítésének eszméje nem ment feledésbe, sőt a hatvanas években, nevezetesen pedig 1867-ben a Temesvárott létesítendő alreáltanoda ügyével kapcsolatban erősen foglalkoztatta az illetékes tényezőket s felmerült az az eszme, hogy a lyceális alap az a 43.000 p. forintot tevő része,

mely világiak adakozásából folyt be, ő Felsőségének 1858-ban kelt legfelsőbb elhatározása szerint közoktatási célokra fordítandó, a temesvári gimnáziumnak új építkezés által bővítésére fordíttassék, vagy új gimnázium létesíttessék.

A kegyesrend tartományi főnöke, Somhegyi Ferenc, ebben az ügyben 1867-ben Temesvárt a csanádi püspökkel tárgyalt, azonban mivel a püspök a kérdéses 43.000 p. forintnak a gimnázium bővítésére, illetőleg újraépítésére való átengedését azon okból kifolyólag nem tartotta szükségesnek, hogy a csanádi egyházmegye a gimnázium felső osztályai számára a szemináriumban az eddig használt termeket továbbra is átengedni hajlandó, ezzel a gimnázium bővítésének, illetőleg újjáépítésének ügye elodáztatott s a kitervezés évtizedeken át folyton vajudott s mondhatjuk, ez a százados ügy igen nehezen született meg.

Az 1883. XXX. t.-c. azon intézetekben, ahol a fölvételre jelentkező tanulók száma három éven keresztül a törvényes létszámot meghaladja, a párhuzamos osztály felállítását rendeli el. Ennek a rendeletnek nagy következménye volt a temesvári gimnáziumra s az áldatlan állapotot, melynek súlya évtizedeken át érezhető volt, még inkább növelte.

A temesvári gimnázium az ország legnépesebb intézetei közé tartozott, a parallel-osztály tehát elkerülhető nem volt. A vallás- és közoktatásügyi miniszter 1886. június hó 5-én 14.135. számú rendeletével fölhívta a város közönségét arra, hogy a kegyestanítórendet a szükséges párhuzamos osztályok föllállításában anyagilag támogassa, ugyanis ebben az évben (1886—87) a kegyesrend az első párhuzamos osztályt a törvény értelmében, költség nélkül föllállította, amikor a lyceális alap terhére egy új tanári állás rendszeresített s az új iskola költségeit szintén a nevezett alap viselte. A város azonban már azért sem volt hajlandó a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendeletét teljesíteni, mert a miniszter az 1881—82. évtől kezdve azt a tandíjrészletet, melyben 1865—6. évtől kezdve úgy a város, mint a Csanádegyházmegye a járulékok arányában kapott, azon a címen vonta meg, hogy a „város alapítványszerű kötelezettségének magára vállalása alkalmából sem a tandíjakkól, sem a gimnázium netáni egyéb jövedelmeiből viszontkövetelésre nézve jogot a maga részére ki nem kötött és nem biztosított.“

A jövő nagy fejlődés elvét s a város érdekét, a vidéki ifjúságnak ragaszkodását a gimnáziumhoz tekintve, a város tanácsa nem utasította el kereken a párhuzamos osztályok felállításának anyagi támoga-

tását még a tandíjrészlet elvonása után sem és 1887-ben a költségekhez évi 600 frttal járult hozzá, de ekkor újból fenntartotta az öt megillető tanpénzjárulékokra vonatkozó jogos igényét.

Az első párhuzamos osztály felállítása a második párhuzamos osztály fölállítását vonta maga után. A vallás- és közoktatásügyi miniszter 1888. július 29-én fölszólította a várost, hogy a kegyesrenddel gondoskodják a második és harmadik párhuzamos osztályokról, de a tandíj ismét megtagadtatott. A város erre a gimnáziumi viszonyok rendezését sürgeti a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumtól és 1889-ben a vallás- és közoktatásügyi miniszterium részéről történt ismételt föl-

Tanterem.

szólításra a második párhuzamos osztályra 2000 frtot előlegezett a törzsvagyomból visszatérítés mellett, ami részben csak 1893-ban következett be, amikor az állam a párhuzamos osztályok fenntartási költségeire 3000 forintot engedélyezett a vallás- és közoktatásügyi miniszternek 1890-ben 34076. sz. a. kiadott rendelete alapján.

A párhuzamos osztályok úgy a város, mint a kegyestanítórend részéről áldozatot követeltek. A város az 1889—93. évig fölmerült 7465 forint 9 krajcárból fennmaradó 4465 forint 9 krajcárt a város terhére átvette s a miniszterium részéről történendő visszatérítés

reményében fizette a párhuzamos osztályok költségeit, a kegyestanítórend pedig csekély évi díj fejében, amely a párhuzamos osztályok fenntartási költségeit csak részben fedezte s a rend kormánya részéről tetemes anyagi segély nyújtását tette szükségessé, küldött rendi tanárokat. Az 1890. évi XXX. t.-c. értelmében életbeléptetett görög-pótló tárgy szintén nagy nehézségeket okozott, mert a fenntartók közül egyik sem akarta vállalni e tárgy tanításának költségét s a várostól újabb áldozatot követelt.

Még bonyolultabb lett a helyzet akkor, midőn a harmadik, negyedik és ötödik osztály párhuzamosítása is szükségessé vált. Nem volt helyiség a tantermek számára, nehézséget okozott a tanárok megszerzése, mert világi paptanár nem volt, a világi tanárok alkalmazása a már úgyis nagy mértékben bonyolult gimnáziumi viszonyokat még bonyolultabbá tette volna, kegyesrendi tanárok alkalmazása meg azért ütközött nehézségekbe, mert egyrészt a rendnek magának is szüksége volt embereire gimnáziumainak rohamos fejlődése miatt, másrészt pedig Temesvárt lakás sem állott rendelkezésükre.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter a viszonyok rendezését igéri 1890-ben, amely a leirat szerint az ezt megelőző tanév tartamára is ki fog terjedni, 1892-ben pedig kilátásba helyezte a tanulmányi alapból a segély engedélyezését, a viszonyok rendezését, majd 1893. július hó 24-én az 1893—94. tanévre a negyedik párhuzamos osztály felállítását is elrendelte és a várostól csak helyiséget kért s az 1894—95-iki iskolai tanévben két világi tanárt is küldött a gimnáziumhoz.

A párhuzamos osztályok kifejlesztésével a jogviszony rendezése még mindig késett, a gimnázium ügyei nem rendezettek, sőt évről-évre válságosabbá lettek. Az osztályok részére a piarista épületben és a szeminárium második emeletén nem lévén helyiség, s mivel a várban olyan alkalmas épület nem volt, ahol a párhuzamos osztályok együttesen elhelyezhetők lettek volna, a laktanya, majd a Koronaherceg szálloda, majd a polgári, jelenleg kereskedelmi iskola helyiségeibe költöztek az egyes osztályok s olyan áldatlan állapot következett be, amely sem pedagógiai, sem didaktikai tekintetben nem volt fenntartható s a tanárok óráról-óra egyik épületből a másikba vándoroltak, egészségük kockáztatásával végezve a tanítás nehéz munkáját.

Az 1886. év óta fokozatosan fölállított öt párhuzamos osztályban a tanuló ifjúság növekedése, a föl vételre jelentkező vidéki, sőt helybeli tanulók elutasítása, Temesvárnak, mint a délvidék szívének

szerencsés fekvése, kitűnő vasúti összeköttetései, rohamos fejlődése, a város közönségének lelkesedése a kulturális érdekek iránt, a tantermek elhelyezése, a tanuló ifjúság megoszlásával a fegyelmezés nehézsége, pedagógiai, didaktikai, kulturális és helyi érdekek szem előtt tartása indították Temesvár városának tanácsát, közönségét s a gimnázium fenntartásában érdekelt tényezőket arra, hogy a jogviszonyok rendeztessenek s új nagyszabású gimnázium létesíttessék.

II.

Jogviszonyok rendezése. Az új róm. kath. főgimnázium létesítésének eszméje 1889-ben. Az építés ügye 1894-ben a gimnáziumi bizottság előtt. Eötvös miniszter az építkezést megvalósíthatatlannak jelenti ki. A temesvári állami gimnázium létesítése 1897-ben. A párhuzamos osztályok megszüntetése a róm. kath. főgimnáziumban. Az új gimnázium és rendház építésének terve a piaristarend régi telkén és a régi piarista templom helyén 1901-ben. A régi piaristatemplom története. Magyar Gábor, a piaristarend tartományi főnöke Temesvárt tárgyal az építkezés ügyében 1901—1902-ben. Dessewffy Sándor csanádi püspök vezetésével bizottság tiszteleg a minisztereknél 1901. május 18-án az építkezés ügyében. Wlassics Gyula 1902-ben 240.000 korona államsegélyt vesz fel a költségvetésbe. Fináczy Ernő miniszteri biztos. Fordulópont az építkezés ügyében.

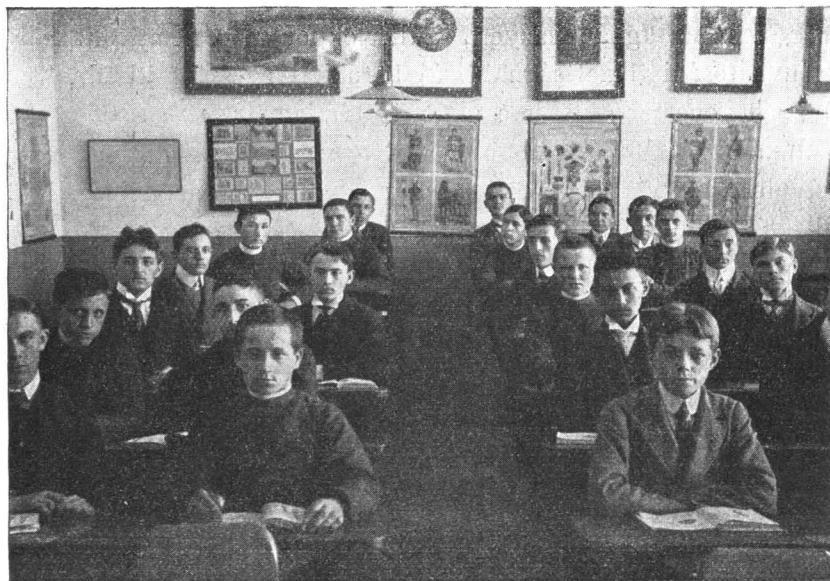
A főgimnázium jogviszonyainak rendezésére az első érdemleges lépés 1889-ben történik. Ezen év október 28-án a jogviszonyok rendezése és a várostól az új gimnázium létesítésére kívánt hozzájárulásra dr. Telbisz Károly polgármester elnökletével 17547/319. tan. közgy. határozattal bizottság küldetik ki, amelynek tagjai voltak: Baader Henrik, Vimmer József, Menczer Rezső, Strasser Albert és Suchan Antal bizottsági tagok.

A bizottság tanácskozása alapján a fenntartó lenne az új intézetnél a tanulmányi alap, övé lenne a tandíj és a fejlesztés kérdése, a város 2400 □-ölnyi telket ad a sáncterületen és 100.000 forinttal járulna hozzá az új gimnázium létesítéséhez, amelynek fejében egyszer és mindenkorra megszabadulna összes terheitől. A játszótérrel, kerttel és gazdasággal kerttel összekötött épülethez 250.000 forint összköltség szükséges, amelyhez a város 100.000 forintján kívül a csanádi püspök 50.000 forinttal, a kegyes-tanítórend 20 ezer forinttal járulna, az épület többi költségeit a tanulmányi alap vállalná a bebútorozásra szükséges 20.000 forinton kívül, a lyceális alap a tanárok fenntartására a kegyesrendnek engedtetnék át.

Ugyanezen év december 15., 16., 17., 18., 19-én még egy második tanácskozás történt a püspöki palotában, amelyen részt vettek Petrovics Ferencz, nagyváradai tanker. kir. főigazgató, Szüry Kálmán, a buziási közalapítványi főtisztviség vezetője, Németh József fölszentelt püspök, káptalani helynök, a Csanádegyházmegye, Jaeger Ádám,

csanádegyházmegyei kanonok a lyceális alap, dr. Telbisz Károly, polgármester a város és Pfeiffer Antal főgimnáziumi igazgató mint a kegyesrend képviselője.

E tanácskozásokon megbeszélés tárgyává tettek a következő kérdések: Kit illettek a múltban s kit illettek a jövőben a tandíjak, kit terhelnek az intézet fenntartásával kapcsolatos dologi kiadások, kit terhelnek a melléktanszakok költségei, az épület jókarban tartása, kit terhelnek a párhuzamos osztályok felállításának költségei? Mind-ezen pontokra a tanácskozás tagjai között megállapodás jött létre, nyílt kérdésnek maradt a nagyobb javítások kötelezettségének eldön-

Tanterem.

tése. Az új gimnázium felépítését az 1889-iki tanácskozás alapján tervezik. A költségvetést a jelzett alapon 1892. május 11-én mutatja be Reiter Ede építész, amely szerint az építkezés 261.125 forint 20 krajcárral megvalósítható. Csáky Albin gróf az iskola állapotáról 1892-ben személyesen is meggyőződött s miután egy városi küldöttség a bajok orvoslására felkérte, készítettett egy tervezetet, amely szerint a kegyesrendi gimnázium 270.000 forinttal létesíthető lett volna. 1893. június hó 29-én Temesvár szabad kir. város tanácsához érkezett leirata a jogviszonyok rendezését az 1889-ben tartott tanácskozás alapján 16.000 forint évi szükséglettel és évi fedezettel helyesli,

kiköti azonban, hogy a város az építési költségekhez 100.000 forintot adjon és az évi szükséglet fedezésére 3580 forintot ajánljon meg. Egyúttal a miniszter azon óhajának ad kifejezést, hogy a régi társház s épület, ha csak lehetséges, ismét valamely iskolai célnak adassék át.

A tárgyalt miniszteri leirat folytán a főgimnáziumi viszonyok rendezése és a várostól kívánt hozzájárulás kérdésének tanulmányozására a polgármester elnöklete alatt 1889. október 28-án 17547/319. sz. a. kelt határozatával kiküldött bizottság oly fölhívással bizatik meg, hogy ezen nagyfontosságú és sürgős megoldást igénylő ügyre nézve mielőbb indokolt javaslatot terjesszen elő. Az időközben elhalálozott Jaeger Ádám kanonok, továbbá Mühlbach Károly, Tárczay István, dr. Róna Ignác helyett, akik ekkor már nem voltak tagjai a törvényhatósági bizottságnak, új tagokkal egészült ki dr. Telbisz Károly polgármester elnöklete alatt 1894. január 19-én megalakított gimnáziumi bizottság. Tagjai voltak: Rózsa Imre, Geml József, Vimmer József, dr. Löwy Mór, Skóza Nándor, Menczer Rezső, Baader Henrik, Kisfaludy Kálmán, Brandt József. E bizottság a következő elvekben állapodott meg. Fenntartó legyen az állam, a jelenlegi kegyesrendi épület a tanulmányi alap birtokába menjen át, a tanárok kegyesrendiek legyenek, a város lemond a tandíjakról, de ezzel megszabadulna az évi járuléktól. Építésre a sáncterületen telket ad, és 100.000 forinttal járul hozzá az építkezéshez. Az állam 10.000 forinttal járuljon hozzá az építkezéshez és a gimnázium bebútorozásához.

Ezen elvek alapján a 14.190. tan. 325. közgy. határozatból kifolyólag a tarthatatlan viszonyok végleges rendezése végett fordulnak Eötvös Lóránt br. vallás- és közoktatásügyi miniszterhez, akinek kijelentése, mely szerint az ország közművelődésének előmozdítását, s ezzel összefüggő feladatok teljesítését leginkább a részletekben való sikeres munkálkodásban találja, reményt nyújtott a városnak arra, hogy a temesvári gimnázium évek hosszú során át vajudó sorsát végre meg fogja oldani. Eötvös miniszterhez fűzött remény azonban nem teljesedett be, mert az 1894. december 15-én a városhoz intézett leiratában továbbra is kívánta a város részéről az évi szükséglethez a hozzájárulást, még pedig 3580 forinttal.

A főgimnázium építésének ügye Eötvös Loránt bárónak 1894-ben a városhoz intézett leirata szerint megvalósíthatatlannak látszott, mert a miniszter leirata szerint a tanulmányi alap szorult anyagi helyze-

tére való tekintettel az érdekelt tényezők nagyobb áldozatkészsége nélkül a gimnázium bajai nem orvosolhatók. Az érdekelt tényezők között, úgymint a lyceális alap, az évi 4560 koronával a gimnázium fenntartásához hozzájáruló Temesvár városa s maga a kegyesrend kormánya között megindított tárgyalások meddőek maradnak.

Nagyon jellemző a temesvári gimnáziumi viszonyokra Wlassics Gyula miniszternek nyilatkozata, a melyet Bessenyei Ferenc képviselőnek a parlamentben 1896. február 18-án hozzá intézett kérdésre adott: „Temesvárt van egy kath. gimnázium, melynek az a baja, hogy nagyon sok a gazdája, t. i. a város is, a püspök is, a káptalan is, az alap képviselője, a piaristarend is, és a tanulmányi alap, összesen öt gazdája van. Most már a miniszterium, ha fölszólítja őket, hogy az épületet emeljék, akkor ők az arányra nézve, melyben hozzá kell járulniok az épület emeléséhez, nem bírnak meg egyezni, úgyhogy most Temesvárt mozgalom indult meg egy állami gimnázium létesítése iránt. Én iparkodni fogok a tárgyalást tovább vezetni, mert belátom, személyesen tapasztaltam, mennyire tarthatatlan állapot az, hogy az iskola három helyen is szét van darabolva, úgyhogy kellő felügyelet nem vihető keresztül.“

Délmagyarország metropolisában, ebben a nagy történeti múltú városban, hol magyar királyok székeltek, országgyűlést tartottak, nagynevű temesi grófok kormányoztak, vitéz hadvezérek mint a magyarság végvárában harcoltak s innét harcra keltek, ahol Pelbárt, az európai hírű szerzetes, Temesvárnak legnagyobb írója élt, s amely sok megpróbáltatás után ismét a magyar nemzeti műveltség végvárává fejlődött, a nemzeti műveltség létesítésére gimnáziumot létesíteni e régi alapon kivihetetlennek mutatkozott. A város közönsége érezte, hogy a jelenlegi állapot úgy a közoktatásügy általános érdekeinek, mint a magyar állam ezen vegyesajkú vidékén féltékenyen őrzendő tekintélyének sérelme nélkül fenn nem tartható s a régi gimnázium bajain, a párluzamos osztályok felállításával jelentkezett tarthatatlan helyzetben egy új állami főgimnázium létesítésével vélt segíthetni.

A régi főgimnázium jogviszonyainak bonyolódott voltát mi sem mutatja világosabban, mint az a körülmény, hogy anyagilag könnyebbnek, gyorsabban kivihetőbbnek mutatkozott egy új állami főgimnázium létesítése, mint a régi főgimnázium számára új otthont teremteni. Az állami főgimnázium eszméjét, amelyre a régi főgimnázium bajainak orvoslását figyelmen kívül hagyva, úgyis feltétlenül szükség volt ebben a nagy fejlődésű városban, először 1892-ben Kunecz Elek, a tan-

kerület akkori tankerületi főigazgatója vetette föl a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumban, majd szorgalmazta Nátafalussy Kornél, a miniszteriumhoz küldött fölterjesztésében. Ezt az eszmét érintette egy tanácskozás alkalmából Pulszky Ágost akkori államtitkár s a város tanácsa azon indokolással, hogy — mivel a tanulmányi alap a létező gimnáziumot nem képes az igényeknek megfelelően átalakítani, 1895. február 10-én kelt fölterjesztésében indítványba is hozott. Ez ugyan eltérés volt a tárgyalások kiinduló pontjától, hogy t. i. a fenntartó testületek közös megegyezése s hozzájárulása által szerveztessek újjá a régi intézet, de országos költségvetés keretében anyagi tekintetben a leggyorsabb megoldásnak kínálkozott. Ugyanezen évben Wlassics Gyula, közoktatásunk akkori lelkes vezére, Temesvárt járván, személyesen is meggyőződött a gimnázium tarthatatlan viszonyairól s a várossal folytatott tárgyalások után, majd 1896. december 14-én a közoktatásügyi minisztériumban folytatott tanácskozás folytán értesítette a várost, hogy az 1897. állami költségvetés alapján a temesvári állami gimnázium első osztálya 1897. szeptember 1-én s a többi osztály fokozatosan megnyitandó.

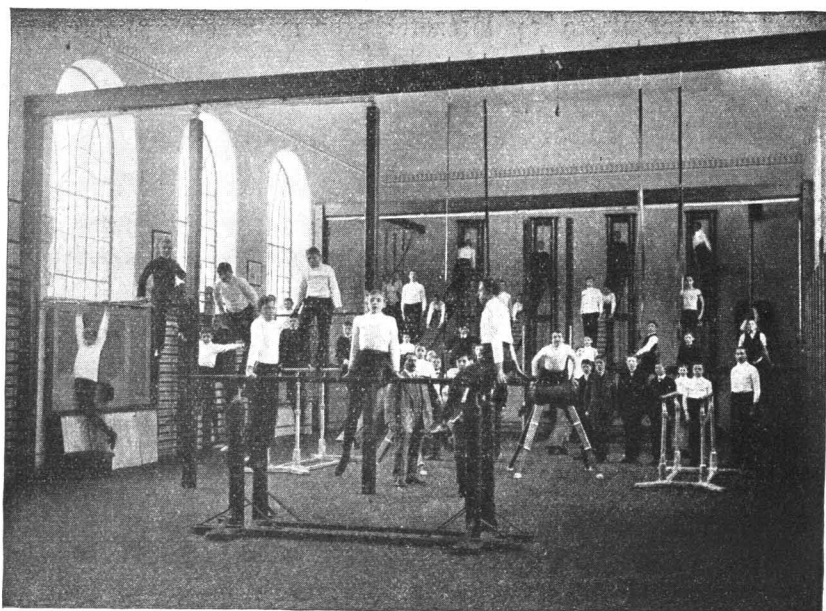
Az 1896. december 14. miniszteri értekezlet intézetünkre fontossággal bír, mert ezen kimondták, hogy a kegyesrendi főgimnáziumnak az 1893. évi miniszteri rendelettel kimondott reorganisatiója meghiúsultnak tekintendő s a temesvári kegyesrendi főgimnázium bajainak orvoslása a jelenlegi tárgyalásoktól függetlenül, más módon és más időben fog megkíséreltetni oly módon, hogy a kegyesrendi főgimnáziumot a párhuzamos osztályok terhe alól fölmentik.

A miniszter 1897. január 17-én kelt leiratában közölte az állami főgimnázium létesítésére vonatkozó terveit, amelyet a város elfogadott s a belügyminiszterium április 9-én jóváhagyott. A minisztertől kívánt feltételek között a róm. kath. főgimnáziumra nézve két pont nevezetes. A negyedik pont szerint a város kötelezi magát arra, hogy a temesvári róm. kath. főgimnázium céljaira eddig fizetett járulékot teljes összegükben továbbra is fizeti, a negyedikben pedig a város minden időre lemond a temesvári katolikus főgimnázium tandijára nézve fennállott és fennálló igényeiről, illetőleg a tandíjosztalékról.

Az ünnepélyes megnyitás 1897. október 3-án folyt le s ezen alkalomból Dr. Telbisz Károly, a város polgármestere, megnyitóbeszédében a többek közt ezeket mondotta: „A régi hagyományaira és sikereire méltán büszke temesvári főgimnázium, mint terebélyes fa mellett csak épen kikelt gyenge csemeteként tűnik föl az új intézet

mely úgy mint idősb társa, hivatva van e város és vidék vegyesajkú ifjúságának nagy tömegét magyar nyelven és nemzeti szellemben nevelnie és kiművelve ezen országrész egész jövő nemzedékének értelmi fejlődésére és hazafias érzületére iránytadó üdvös befolyást gyakorolni.“

Az állami gimnázium létesítésével a kegyesrend kormányja a párhuzamos osztályokat fokozatosan beszüntette s az állami gimnázium fejlődésével, párhuzamosításával a tanulóknak száma az 1905/6. tanévben 424-re növekedik, ezzel szemben a tisztán nyolc osztályú róm. kath.

A tornaterem.

főgimnáziumban természetesen fogy, de már az 1906—907-ik tanévben ismét meghaladja a négyszázat.

Az állami gimnázium létesítésével a főgimnázium építése épen még egy évtized múlva valósult meg, bár a vallás- és közoktatásügyi miniszter nem ejtette el a róm. kath. főgimnázium újjáépítésének régen vajudó eszméjét. Nátafalussy Kornél, a nagyváradi tankerület főigazgatója 1897-ben május 26-án a vallás- és közoktatásügyi miniszter 32.441. szám alatt kelt rendelete értelmében, mivel a kegyesrendi főgimnázium úgy pedagógiai mint egészségügyi tekintetben célszerűtlen s a fennforgó bajok gyökeres orvoslására multhatatlanul megkívánatik, hogy új épület emeltessék, fölhívja az igazgatóságot annak föl-

terjesztésére, hogy mennyibe kerülne az új építkezés a netalán újonnan szervezendő, vagy nagybővítendő telekkel együtt, s a város, megye, egyház s a kegyesrend mennyivel járulna hozzá az építkezéshez.

Az új épület létesítését a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumnak ezen leirata után, bár a viszonyok évről-évre tarthatatlanabbak lettek, nem tekintették oly sürgősnek, mint a főigazgató jelezte. Az állami főgimnázium létesítése után az ügy nem látszott olyan sürgősnek, mint volt régebben. Trefort miniszter halála után mintha az ügy megrekedt volna s 1897—1901-ig az építkezés ügye nem haladt előre, bár Zsilinszky Mihály, vallás- és közoktatásügyi államtitkár, 1900 júliusában megtekintette az intézetet s személyesen győződve meg a létező bajokról, támogatását megígérte.

Az új gimnázium létesítésének ügye az 1901. év áprilisében került ismét tárgyalás alá s az 1902. évben megvalósult. Desseffy Sándor, csanádegyházmegyei püspök, 1901. április 18-án az intézet igazgatóját sürgönyileg Budapestre hívatta, hogy az újonnan építendő gimnázium ügyében tartandó tanácskozáson ő is részt vegyen. E tanácskozáson résztvettek dr. Telbisz Károly polgármester, Magyar Gábor rendfőnök, Várady Árpád kanonok, miniszteri osztálytanácsos, Wittenberger Antal püspöki titkár, Reiter Ede temesvári építész, s miután a teendők részletes programját megbeszélték, elhatározták, hogy a pénzforrás megteremtésére a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez küldöttségileg járulnak. Az építést a piaristarenél régi telkén 450.000 koronával tervezték, mint ez a terv már 1892-ben Klamarik János miniszteri tanácsos elnöklete alatt megtartott bizalmas tanácskozáson, melynek tagjai voltak dr. Telbisz Károly, Rózsa Imre, Speth Károly, Hemmen Ferenc, Pfeiffer Antal, fölmerült, azonban a jogviszonyok tisztázása, az építkezéshez való hozzájárulás határozatlansága miatt, s mert a régi 1177 □-öles piarista telekből csak 977 □-öl volt beépíthető, nem volt megvalósítható.

A régi piarista telek ugyanis nagy változáson ment át. A régi várban a lakosság növekedésével a telek értéke is növekedett s a felsőbb hatóság a telkek beépítését a lakások miatt szorgalmazta. A kegyesrend nem lévén abban a helyzetben, hogy építsen, kerti telke egy részét, négy házhelyre osztva, árverésen a városnak oly kikötéssel adta el, hogy a város a kegyesrendiek kollégiumának örökidőkre évenként 800 p. forintot fizet. A helytartótanács azonban sem ezt, sem az 1851. végén a város és a rend részéről kötött szerződést nem hagyta jóvá. A rend azonban mégis eladta 1852-ben a négy házhelyet Mann-

hardt Ignác házfőnöksége idején és azok közül, az első számút 4300 frtért és a 2-ik számút 4280 frtért Schmidt Antal, a 4-ik számút 4300 frtért Bersúder vette meg, a harmadik, vevő hiányában, eladatlan maradt, amelyet azonban utóbb, de még ugyancsak az 1852-ik évben 4300 frtért Schmidt Antal vett meg. Ez alkalomból azonban kikötetett s felsőbb hatóságilag is megerősítettett, hogy az eladott házhelyeken épülő házak és a piaristák épülete közt a rendháznak megmaradt kert kibébitésével egy öt öl széles s mindkét oldalról zárt köz hagyassék. A szép nagy quadrumból a piaristáknak tehát csak körülbelül a fele maradt meg, amelynek egy részét a templom foglalta le.

A régi piarista társház közvetlen szomszédságában épült a ferencrendi, később piarista templom, amelyet a temesvári bolgár argentinai ferencrendi barátok a XVIII. század harmadik tizedében (1726) kezdenek építeni a régi ősi templomuk s zárdájuk helyén, meghagyva az ősi templom pilótázott szilárd alapzatát és a szentély epistola oldalán emelkedő campanile alsó részét. Téglát a Hunyadi-vár lebontott bástyaiból Mercy kormányzó engedélyezett nekik, mit a régi templom alkalmas anyagával együtt felhasználtak. Az építéshez szükséges pénzt országos gyűjtéssel és koldulással hozták össze. A nagy monumentális templom 1736-ban elkészült s ugyanezen év december 8-án Falkenstein Adalbert megyés püspök szentelte fel a templomot.

A templom barokk-stílusban épült, a sanctuarium strukturája, a szép virágfüzéres stukkó-munkák, kapitálék, a kórus olasz művész munkájára vallanak. Ugyancsak olasz művész készítette a főoltár nagy képét, mely Nepomucenust, a Bánát védőszentjét a boldogságos Szűzzel ábrázolja. Ez a kép Rubens-kópia, de így is nagyon értékes.

Érdekessége a templomnak, hogy benne Mária Terézia 1768. május 14. és 16-án Albert herceggel, Lassy, Laudon és Titrichsteinnel szentmisét hallgatott, úgyszintén 1770. május 13. és 14-én. (Protocolum Temesvariense Franciscanum 145 l., 17. és 19. l.) Érdekes továbbá megjegyezni, hogy a fölszentelés előtt egy évvel Mercy a ferenceseket ki akarta telepíteni Rékásra s a templomot a püspöknek akarta átadni. Ismételt kérésükre azonban Mercy szándékát megváltoztatta.

A kolostor új épületét 1761-ben építik. Ezen a helyen a ferencrendi szerzetesek 1716 után gyakori viszálykodással a jezsuitákkal, mint akiket a katonai kormányzó rendkívül kedvelt és pártfogolt, körülbelül 1786-ig lelkipásztorkodással foglalkoztak, a legutolsó be-

jegyzés róluk a ferencrendi naplóba 1785. május 24-ikéről szól, tehát csak pár évvel a piaristáknak Szent Annáról Temesvárra költözésük előtt hagyták el Temesvárt.

A templom régi oltárai a piaristák idejében megmaradnak. Nagyobb átalakítások 1889-ben történnek, amidőn szent Ferenc oltárát átváltoztatják Kalazanti szent József oltárává. Ez nem volt új oltár, csak a régi oltárnak átalakítása. Vele egy irányban állott a szent Antal oltára, amelyet 1754-ben báró Engelhoffer jótevő készíttetett. A régi templomban volt egy szent Borbála oltár is. A főoltáron és ezen említett oltáron kívül voltak: a Mária oltár, a szent Antal oltár után az evangéliumi oldalon, az epistola oldalon a Kalazanti oltár után a Kereszt oltár és a főbejárattól jobbra a nagypénteki oltár (1777-ben építtetett). A szentély fölött mindkét oldalon oratorium volt.

A temesvári ostrom alatt a templom is nagyon megrongálódott, s amint a felirat bizonyítja: *Quam tormentorum globis renovarunt Scholae Piae*, 1855, rajta több javítás történt. Ez a templom a piaristákra maradt a ferencrendiek után minden fenntartási költség nélkül. A tanuló ifjúságnak, a nagyközönségnek s a katonaságnak kedvelt, Délmagyarországnak e legszebb barokstilű temploma 1891—92-ben roskadozó állapotba jutott, falai megrepedtek s 1901. február 9., 10-én a kórus alatt az utolsó oltár előtt fél négyzetméter területnyi vakolat hullott le s a templom egész mennyezetén, valamint a főbejárat fölött emelkedő falon erős repedés mutatkozott. Ezekre való tekintetből a templom hatóságilag bezáratott.

A templom renoválása tetemes áldozatot követelt, s mivel elsőrendű műemléknek nem nyilvánították s restaurálása tetemes pénzösszeget igényelvén, erre senki hajlandónak nem mutatkozott, a templomnak lebontása veszélyesen roskadozó állapota miatt a művészi értékű tárgyak megmentésével elhatározottat, s így boldogult Dessewffy Sándor óhaja, hogy az katonai templomnak fenntartassék, nem valósult meg. Megőrzendő tárgyakul jelöltettek ki: a templom városház-utcai kétszárnyú, barokstilű, faragványos keményfa-kapuja, a régi rendház ebédlőtermének címeres faragványos kétszárnyú ajtaja, oltárképek és más szobrok, barokstilű fafaragványok, képkeretek, oltárrészletek, gyertyatartók, 3 gyóntatószék, 2 kőváza a külső oromfalról, 2 drb címeres márványtábla, a sanctuarium és a kórus alatt levő oltár vasrácsai, miseruhák. Elhatározottat, hogy a templom alatt elterülő kriptából az érdekelt családok a földi maradványokat koporsóba téve, újból eltemethetik.

Ezen határozat értelmében a piaristák birtokában maradt a főoltár mind a három képe, a főoltár megett lévő nagy kép, minden oltárról az ereklyetartó lapok, az örök lámpa, a szentélyt elzáró fakorlát a két vasajtóval együtt, a szentélyben az ajtó fölött levő csengő, a Kalazanti oltárkép, a piarista címer, a nagypénteki oltár vasajtója a Madonna és Szent-Anna szoborral, a Mária oltár szobrai, a baptisterium, 4 darab kőváz, 3 drb gyóntatószék, a sekrestyében levő ruhaszekrény. A városi múzeumba került egy pár kép, Nepomucenus szobor, kővázák, szobrok. A Mária szobor két oldaláról De Soronak, a város kormányzójának, generalisnak és nejének De Soro

Rajzterem.

Anna Máriának, szül. De Lassada grófnénak márványsírtáblája, a katonai temetőben helyeztetett el. A templom többi felszerelése részint az erzsébetvárosi, részint a hódonyi és torontálgyülvézi hitközség templomainak ajándékozott.

A templom lebontása 1911. április 10-én vette kezdetét s hétfő napos munka után a templom kriptái láthatók voltak. A kripta katonai és polgári előkelőségek, ferencrendiek s kegyesrendiek temetkezési helyéül szolgált. A többi közt ott nyugodott Dessewffy Sándor, csanádi püspök anyjának, Koppauer Ignácné szül. Kessler Erzsébetnek földi maradványa is. A kripta bedőlt fülkéiben az azokban eltemetettek

úgy egymással, mint a falak törmelékeivel összekeveredve, Huber Joachim kegyesrendi házfőnökön, Gréth Károly várparancsnok nejen és Karácsonyi István 10 éves gyermekeken kívül felismerhetők nem voltak. A 37 katonai és 224 polgári egyén földi maradványai külön-külön koporsóba téve 1911. július hó 22-én Németh József fölszentelt püspöktől végzett szertartás mellett a belvárosi temetőben emlékkövel megjelölt közös sírba újból eltemették.

A régi templom helyén 1912 óta a Magyar Általános Hitelbank palotája emelkedik, amelynek alapozásakor 1911. októberében ismét vagy 51 egyén földi maradványait magában foglaló új sírboltba találtak, valószínű tehát, hogy a kriptát a régi sírbolt felett emelték. A régi piaristatemplom lebontásával egy egész korszak zárul le Temesvár történetében.

A restaurálásra fordítandó nagyobb összeg hiánya miatt, valamint a gimnázium és rendház fölépítéséhez szükséges teleknyerés végett a templom helyére is kiterjedő kétemeletes új kegyesrendi épületet s ebben a régi piarista templomhoz hasonló kápolnát terveztek. Az épület renaissance stílusú lett volna. Az arkadszerű főbejáróval bíró épület a technika modern vívmányainak megfelelően tervezetett.

A kegyesrend tartományi főnöke és kormánya helyeselte a régi piarista telken való építkezést s az eszme megvalósítása érdekében Magyar Gábor rövid egymásutánban három ízben, 1901. május 1-én, 1902. augusztus elején és 1902. december 28-án Temesvárra jött, hogy a fenntartókkal az építkezés tervezetét megtárgyalja.

Reiter Ede temesvári építész tervezetét Budapesten Steinhardt építésszel a kegyesrend főnöke újra átdolgoztatta s megvalósításra ajánlotta. A gimnázium fenntartásában érdekelt tényezők belátván azt, hogy az állam támogatása, anyagi segélye nélkül a gimnázium ügye meg nem oldódik. pénzforrást az államnál kerestek. 1901. május 18-án Desseffy Sándor, csanádi püspök vezetése mellett bizottság tisztelgett Wlassics Gyula, Lukács László és Fehérváry Géza minisztereknél, akik közül az utóbbi Temesvár szab. királyi város akkori képviselője volt. A bizottság tagjai voltak Molnár Viktor főispán, dr. Telbisz Károly polgármester, Magyar Gábor, a kegyestanítórend főnöke, Wittenberger Antal püspöki titkár.

A bizottságot a miniszterek a legnagyobb előzékenységgel fogadták s úgy Wlassics Gyula, mint Lukács László, a rend egykori tanítványai, kiemelik „azokat a rendkívüli érdemeket, melyeket a piarista rend hazánkban, különösen a délvidéken (110 év

alatt vagy 40.000 tanuló fordulván meg a temesvári intézetben), az ifjúság nevelésében és az ismeretek terjesztésében szerzett“ s személyesen meggyőződven a tarthatatlan viszonyokról, a kérdéses ügy támogatását megígérték s Wlassics kultuszminiszter nagyobb összeg államsegélyt helyezett kilátásba. Első tcendője lesz — mondá, — az építkezési tervek felülvizsgálása s gondja lesz reá, hogy ha lehetséges még ebben az évben, de minden bizonnyal a következő évben az építkezés tervbe vétessék s a függő kérdések megoldására megbizottját Temesvárra fogja küldeni.

Wlassics miniszter ígéretét be is váltotta, s már 1901. december 14-én 22.207. sz. leiratával értesíti az érdekelteket, hogy a 240.000 korona építkezési államsegélynek megfelelő annuitást az 1902. évi államköltségbe beállította azon kikötéssel, hogy a társház, úgyszintén a kápolna céljaira szolgáló épületrésznek költségei a fenntartók bevonásával biztosíttassanak és az egymással összefüggő épületrészek előállítására nézve a kapcsolatosság elve érvényesüljön. Miniszteri biztosul a jogviszonyok tisztázására dr. Fináczy Ernő, egyetemi tanárt küldte ki. Ezen az alapon a vallás- és közoktatásügyi miniszter és Dessewffy Sándor megyés püspök kezdeményezésére a gimnázium és a ház újraépítésének ügyében 1901. december 28-án a püspöki palotában bizalmas értekezlet volt, melyen jelen voltak dr. Telbisz Károly a város, Fekete Endre a kegyesrend, Fináczy Ernő a miniszterium, Hemmen Ferenc a lyccális alap, Kun László és dr. Várady L. Árpád a székeskáptalan, dr. Számek György a ház képviselőjében. Ezen értekezleten egyhangú, bár bizalmas megállapodás jött létre az új gimnázium és a ház építési és fenntartási költségeire nézve.

Az államsegély biztosítása és dr. Fináczy Ernő egyetemi tanárnak miniszteri biztosul való kiküldetése két nevezetes fordulópontot jelent a temesvári róm. kath. gimnázium életében. Az anyagi segély biztosításával a jogügyek is könnyebben megoldattak azon az új alapon, melyet Fináczy irányul kitűzött. Szerinte a régi tárgyalások azéri nem sikerültek, mert a jogviszonyok rendezését történeti alapon, a sokfelé elágazó jogok és követelések érvényesítésével már keresztülvinni nem lehet és az új jogviszonyokat a tanulmányi alap bevonása nélkül kell megoldani. Az oktatás és nevelés egysége, az iskola administrációja tekintetében törekedni kell arra, hogy a katolikus jelleg érintetlenül hagyása mellett mentül jobban korlátoztassék a fenntartók száma. A négy fenntartó helyett a kegyesrend vállalja a

a fenntartást oly kikötéssel, hogy a rend jelenlegi rendes járulékát meghaladó újabb terhekre nem köteleztetik. Az építési költség 420.000 koronában irányoztatik elő, melyből 20.000 korona az iskola belső fölszerelésére fordítandó, mert a jelenlegi fölszerelés az új gimnázium céljaira nem használható fel. Az előirányzott összegből 160.000 korona a rendház, 20.000 korona a kápolna és 220.000 korona a gimnáziumi épültre esik. A társház és a kápolna építési költsége a fenntartók hozzájárulásával volna fedezendő. A város az évi segélynek a jövőben való megszűnése fejében 100.000 koronával, a megyés püspök a város fejlődése s kulturális intézményei iránt áldozatkész érdeklődéséből 60.000 koronával kész az építkezéshez hozzájárulni. A csanádegyházmegyei papnevelő intézet második emelete visszaadatik a csanádi püspöknek. A kegyestanítórendnek a kizárólagos fenntartásra vonatkozó jogát a püspökség a lyceális alap részéről elfogadja; a lyceális alap, mint jogi személy megszűnik továbbra is fenntartó lenni, csupán megszabott összeggel járul a fenntartáshoz. A tan- és felvételi díjak, a rend központi kormányától küldött eddigi rendes járulékok, a lyceális alap biztosított évi kamatai, az államszegély, valamint az intézet minden jövedelme, a temesvári kath. főgimnázium házfőnökének kezeihez utalványoztatik. Az új épület a régi telken építendő.

A vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisztérium Fináczy tervezetét és 72.000 koronában megállapított évi költségvetését, melyből 22.000 korona államszegéllyel fedezendő, s az intézet jogviszonyainak tervezett alakulását elvileg jóváhagyta, illetőleg Fináczynek 1902. február 1-én 45.541/1902. sz. a. beterjesztett jelentését a további tárgyalás alapjául általánosságban elfogadta. Temesvár szabad kir. város a polgármester részéről a város közönsége nevében az 1901. december 28-án tett nyilatkozatot elfogadja 1902. augusztus 8-án és 14.911. tan. 259. közgy. számú határozattal a róm. kath. főgimnázium építéséhez 120.000 koronát szavaz meg, a többi tényezők pedig Wlassics Gyula miniszternek 82.982/1902. sz. a. végleges rendezésre vonatkozó rendelete alapján 1902. december 25—29. napján megtartott tanácskozásán, melyen Telbisz Károly, Fináczy Ernő, Magyar Gábor, Nátafalusy Kornél, Várady Árpád, Wittenberger Antal, Hemmen Ferenc, Kun Lajos, dr. Számek György vettek részt, az új gimnázium jogviszonyait magában foglaló szerződés-pontozatokat megállapították és a jóváhagyás reményében aláírták.

A jogi viszonyok rendezését a belügyminiszter 1903. február 3-án

jóváhagyván, a szerződés tizennégy pontját Ferenc József apostoli királyunk Ischlben 1903. júl. 22-én 51237. sz. a. legfelsőbb elhatározásával megerősítette, az érdekelt tényezők pedig 1903. szeptember és október hónapjában Wlassics Gyula minisztersége alatt elfogadták.

Az államsegély hozzájárulásával tehát a róm. kath. főgimnázium sok nehézségtől környezett ügye megoldást nyert és 1904. év szeptemberében az új szerződéssel új korszak kezdődik intézetünk történetében. A főgimnázium és rendház jogviszonya, léte biztosított.

III.

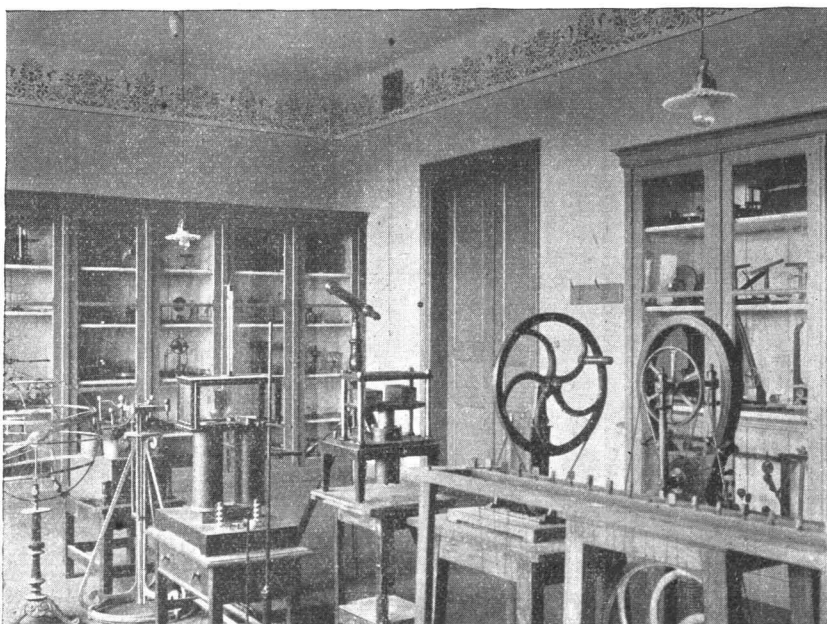
A sánctelken való építkezés eszméje. Dr. Számek György igazgató előterjesztése 1902-ben. Dr. Telbisz Károly, Temesvár polgármestere fölkarolja az eszmét. A város közönségénél is tetszéssel találkozik az igazgató terve. A Reiter-féle tervezet. Székely László városi műépítész tervezete. A pénzforrás megteremtésének nehézsége az új kivitelhez. Dessewffy Sándor csanádi püspök vezetésével a város küldöttsége 1903-ban memorandumot nyújt át Berzeviczy Albert miniszternek. A miniszter lehangoló leirata. Dr. Telbisz Károly polgármester nem ejti el az új tervet. Dessewffy Sándor csanádi püspök munkálkodása az új intézet létesítésén. A város közönsége elfogadja az új tervet. Az új építkezés tervezete a város és a rend főnökénél. Az építkezés akadályai. A kegyesrend kormánya megsürgelve az építkezést, a sánctelken való kivittelt feltételekhez köti. A város megoldási módozatot keres. A tervek redukeciója.

Temesvár szabad királyi város történetében nagy jelentőségű az 1892. év, amelyben Ferenc József apostoli királyunk elrendelte Temesvár várjellegének megszüntetését. A várkapukat már 1891-ben lerombolták s a várépítmények megszüntetésére a város és a katonai kincstár között tárgyalások folytak. A várterület megszerzése ügyében az 1902. évben az összes fennforgott kérdések véglegesen letárgyaltattak, a magyar királyi pénzügyminiszterium 88139/1902. sz. a. a szerződési tervezet elkészítését rendelte el. A végleges szerződés ugyan csak 1905. június 15-én kötött meg, mindamellett néhány vártelket oly építkezésekre, melyek halaszthatatlanok voltak, a hadügyminiszter hozzájárulásával sikerült előbb átvenni. A vártelkek megszerzése messze jövőre kiható esemény Temesvár történetében, s az erőteljesen duzzadó nagy jövőjű város hatalmas fejlődésének új korszakát jelenti.

A sánctelkek megszerzésével a temesvári róm. kath. főgimnáziumnak már szerződésileg biztosított építkezésében újabb fordulat következett be. Az új gimnáziumi szerződés aláírása előtt 1902. júliusában vetette fel dr. Számek György, a gimnázium igazgatója dr. Telbisz Károlynak, az új gimnázium létesítésén mindig fáradhatatlan buzgalommal és legnagyobb szeretettel munkálkodó polgármesternek azt az eszméjét, hogy a közönségre nézve nagyon üdvös volna, ha az új gimnázium és rendház a Józsefváros felé a vársáncokon épülne, hol tekintettel a város jövő fejlődésére s a didaktikai és egészségügyi

követelményekre, nagy, szabad területen az építkezés könnyebben volna megvalósítható, mint a piaristák régi telkén, amely a rendház és gimnázium létesítésére még a templom lebontásával is kis területet alkot.

Dr. Telbisz Károly polgármester az igazgató eszméjét alapos megfontolás tárgyává tette, az új javaslattal a városra nézve bekövetkező hátrányokat és előnyöket a legmélyrehatóbban összemérte. Erősen latba vetette a város áldozatának nagyságát, a gimnázium tervezett célszerűbb elhelyezését s a gimnázium igazgatójának eszméjét elfogadva, a kivitelre nézve többféle tervvel foglalkozott. Szerette volna meg-

Részlet a természettan szertárából.

nyerni az új eszmének a többi érdekelt tényezők anyagi támogatását. A költségek megállapítása érdekében szükségesnek tartotta megismerni a tervet s e költségvetést, mely szerint a gimnázium az új helyen épülne.

Az igazgató eszméjét dr. Telbisz Károly elvileg elfogadván, dr. Számek György igazgató Budapestre utazott, hogy a kegyesrendi kormányának az újabb fordulatot szóval is előadja. E tárgyalás eredménye lett, hogy Magyar Gábor, a kegyesrend főnöke még ezen év augusztusában Temesvárra jött, hogy az intézetnek szánt telket személyesen megnézzék s ez ügyben az akkor Temesvárt időző megyés-

püspöknek, Dessewffy Sándornak véleményét megtudja s dr. Telbisz Károly polgármesterrel tárgyaljon.

A város hatósága és közönsége is készséggel karolta föl azt a tervet, hogy az új intézet új épülete a várterületen létesüljön, s a tárgyalásokat a kegyesrenddel a telekcserére nézve megkezdette. Az új terv már 1903. márciusában közgyűlés elé kerül, s a város az igazgatónak a telekcserére vonatkozó beadványát tárgyalta. Az igazgató ugyanis a régi 1177 □-öl telekért 80,000 koronát és 4000 □-öl telket kért. Erre vonatkozólag a közgyűlés kimondotta, hogy az igazgató az új telekre tervet készíttessen s forduljon a többi fenntartókhoz is az új terv kiviteléhez szükséges költségek megteremtése végett.

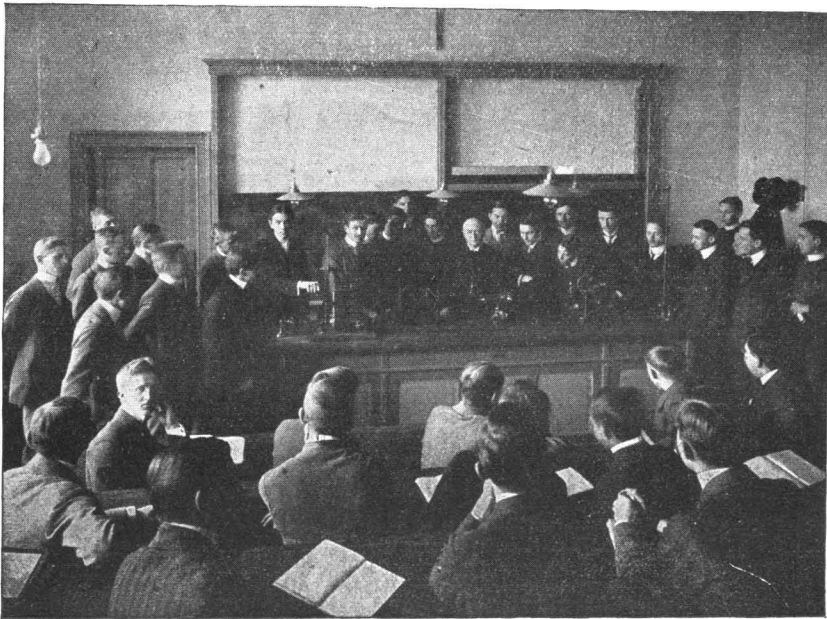
Az igazgató ezen fölszólításnak eleget tett s Reiter Ede építész megbizta az új tervek készítésével, megadván neki a szükséges utasításokat, a többi fenntartókat pedig írásban kérte föl az anyagi hozzájárulásra és a telekcserére való beleegyezésre. A vallás- és közoktatásügyi miniszter, a megyéspüspök és a kegyestanítórend kormánya helyeselte az új tervet, a telekcseréhez is hozzájárultak, anyagi támogatást azonban nem nyújtottak.

A kegyesrend kormánya az 1903-iki év áprilisában az igazgatót Budapestre hivatta s az ügy állásáról a rendi kormánytanácsban tájékoztatta magát. Az igazgató jelentése szerint az új tervek nemsokára elkészülnek s a költségvetés is megállapítható lesz.

A városi közgyűlés megbízása folytán készített terveket és költségvetést a május hó végén megtartott városi bizottsági gyűlésen mutatta be Reiter Ede építész s a hozzávetőleges költség berendezés nélkül 900.000 koronára rúgott. A közgyűlés a költségvetést igen nagyarányúnak találta, a terveknek egész terjedelmükben való megvalósítását pedig fölöslegesnek mondotta ki, elvileg hozzájárulván a telekcseréhez s az anyagi hozzájáruláshoz, a városi mérnöki hivatalt bizta meg, hogy az igazgató utasítása szerint megvalósítható tervet készítsen.

Az új tervezetet és költségvetést Székely László városi műépítész egész lelkesedéssel, teremtő erejével, kiváló szaktudással s műizlésének latbavetésével készítette el s októberben már a városi közgyűlés elé terjesztette, de mert azok kivitele 852.000 koronára terveztetett, ami a biztosított 420.000 koronát tekintve, a várostól vagyoni állapotát meghaladó több költséget kívánt, a közgyűlés elhatározta, hogy felkéri a többi fenntartókat a terv kiviteléhez való aránylagos hozzájáruláshoz. E célból dr. Telbisz Károly, dr. Számek

György és Székely László küldöttségileg fölkeresték a megyés püspököt s neki a terveket bemutatták. A megyés püspöknek nagyon megtetszettek a tervek s amint a terveket átnézte, azonnal megígérte, hogy a már adott összegén kívül még 20.000 koronával járul az új tervek megvalósításához. Ezután a küldöttség Németh József fölszentelt püspököt kereste föl, mint a Bonnaz-hagyaték egyik végrehajtóját, s kikérte támogatását, úgyszintén Hemmen Ferenc, pápai praelatus kanonoknak, mint a Bonnaz-hagyaték másik végrehajtójának jóindulatát is megnyerni iparkodott. Németh József fölszentelt püspök kilátásba is helyezett bizonyos összeget a Bonnaz-alapból a hagyaték

Természettani előadóterem.

letárgyalása után. Ezután a küldöttség Kapdebó Gergelyhez, a megye alispánjához ment, hogy a megye hozzájárulását is kikérje arra való hivatkozással, hogy a megye számára is épül ez az új intézet, tehát áldását a megye is élvezni fogja. A megye alispánja is készségesen megígérte a segítséget. Mindezen helyeken a város polgármestere memorandumot is nyújtott át. A konviktus létesítésére és berendezésére fölkererte a város a kegyesrend kormányát, azonban a rendkormány még elvben sem fogadta el a város azon ajánlatát, hogy 30 konviktor után 50 éven át 100 korona szedessék és kijelentette, hogy míg a terveket nem ismeri, ez ügyben nem tárgyalhat.

Elhatározott, hogy a memorandumot a vallás- és közoktatásügyi miniszternek is átnyújtják. Berzeviczy Albert, a vallás- és közoktatásügyi miniszter 1903. december 14-én fogadta a város küldöttségét, amelyet Dessewffy Sándor, csanádi püspök, bár akkor nem a legjobb egészségnek örvendett, készségesen vezetett a miniszter elé. A küldöttség tagjai voltak: dr. Telbisz Károly, polgármester, Magyar Gábor, kegyesrendi rendfőnök, dr. Kún László, Wittenberger Antal, csanádi kanonokok, Baader Henrik, városi bizottsági tag, Szivák Imre, Steiner Ferenc, Blaskovics Ferenc országgyűlési képviselők, Vest Ede lovag, városi bizottsági tag, Pacha Ágoston, püspöki titkár, dr. Számek György, gimnáziumi igazgató. A csanádi püspök szavaira Berzeviczy Albert átvéve a memorandumot, biztatóan válaszolt s megígérte a délvidéki mintagimnázium létesítéséhez az aránylagos anyagi hozzájárulást; ugyanígy nyilatkozott Lukács László pénzügyminiszter és Tisza István miniszterelnök is. A vallás- és közoktatásügyi miniszternél a memorandum átnyújtásának eredménye nem volt. 1904. év elején leiratban tudatta a várossal, hogy a különben szép terv kiviteléhez pénzzel nem járulhat hozzá, ajánlja azonban a városnak, hogy esetleg további áldozatkészségével talán mégis sikerülhet a társulázat és gimnáziumot a nagyobb telken fölépíteni.

E nem várt válasz a város intéző köreit nagyon lehangolta, a város polgármestere azonban még ezek után sem hagyott föl a tervvel. Ugyancsak eredménytelenséggel járt az új róm. kath. gimnáziumnak a Belváros szélén várterületen leendő felépítése érdekében az intézet többi fenntartóinak a költségekben való hozzájárulás végett az igazgató részéről történt megkeresése, akik kijelentették, hogy az eddigi megállapodások szerint följánlott segélyeknél s hozzájárulásoknál nagyobb áldozatot nem hozhatnak.

Dessewffy Sándor csanádi püspök újabban kegyesen felajánlott 20.000 korona segítségén kívül újabb anyagi támogatás egyenlőre máshonnét nem volt remélhető. A boldog emlékű csanádi püspök, mint a piaristák tanítványa és konviktora, mindig a legnagyobb szeretettel s érdeklődéssel viseltetett a gimnázium ügyei iránt s a gimnázium szabad helyen való létesítésének első segítségére a már megajánlott 60.000 koronán kívül 20.000 koronát ajánlott fel oly kikötéssel, hogy a hely kérdése a legrövidebb idő alatt megoldást nyerjen, mert az illetékes tényezők által már aláírt szerződés értelmében a kegyes-tanítórend 1904. szeptember hó 1-én az új épületben egyedül venné át a fenntartó szerepét s ezen határidő meghosszabbítása újabb

bonyodalmat idézne elő. Később is, betegsége idején, amidőn székhelyétől távol kellett lennie, a gimnázium építésének ügye folyton foglalkoztatta. 1903. április 3-án a város polgármesteréhez intézett levelében odajegyzi: Mi lesz a piaristákkal? 1903. március 20-án pedig ezen sorokat írja: „úgy értesültem, hogy Temesvár képviselő-testülete f. hó 30-án véglegesen fog határozni. Én már mindent elvégeztem. Ő felsége a javadalmi kölcsönbe legmagasabb beleegyezését adta, a szerződést aláírva elküldöttem a vallásközüoktatásügyi miniszterhez, most már csak a városi képviselőlet van hátra, hogy sanctionálja ezeket... A hely nekem mindegy, csak már egyszer legyen meg, hogy végre hozzáfoghassanak az építkezéshez és eldőljön ez a százados kérdés és én mielőbb hozzáfoghassak a várt helyiségekben egy könyvtár létesítéséhez, mely nagy hiányt lesz hivatva pótolni. Csak semmi föltételeket! Mi ketten elvégeziünk minden lehető a közös érdekekben“.

A takarékoság követelményének szemmeltartásával, de azért a mintagimnázium eszméjét megoldó és minden tekintetben modern, a jövő szükségleteit is kielégítő rendház, főgimnázium és konviktusnak Székely László műépítészttől készített tervezetét a város közönsége a csanádi püspök nagylelkű, újabb áldozatkészségén felbuzdulva, elvben elfogadta s késznek nyilatkozott a tárgyalásokat a városi tanácstól előterjesztett módon és kijelölt irányban folytatni s a róm. kath. főgimnáziumnak a kiszemelt vártelken való felépítését vállalni, azon esetre, ha a 380.000 korona többletköltség fedezéséhez a többi érdekelt tényezők is aránylagos hozzájárulási biztosítanak.

A kegyesrend kormánya behatóbban kezdvén foglalkozni az új telken való építés eszméjével, Magyar Gábor rendfőnök 1904. május 21-én Temesvárra jött, hogy a gimnázium ügyében a város polgármesterével tárgyaljon. A tárgyalás még ugyanazon nap délutánján megtartott a polgármesteri irodában. Jelen voltak dr. Telbisz Károly, Magyar Gábor, Székely László és dr. Számek György. E tárgyaláson szóba kerültek a módoszatok, amelyekkel a vallásközüoktatásügyi minisztérium részéről redukált tervek megvalósíthatók lennének; megjegyzendő, hogy az eredeti tervek csak annyiban változtak, hogy az egyes helyiségek kisebbeknek vétettek. A tervezet szerint a társház s a gimnázium épülete 700.000 koronába kerülne. Ez összeget a polgármester a következőképen véli megszerezhetni. Van 440.000 korona, a Bonnáz hagyatékából elvárható 30.000 korona, a megyétől 30.000 korona, a város adna a régi telekért az új telken kívül 50.000

koronát és félmillió vártéglát, a rendtől csak annyit kér, hogy engedje meg 50 éven át 30 konviktor után a 100 korona fizetését, úgy azonban, hogy ha valamely évben nem lesz 30 konviktor, a 100 korona csak a meglévők után fizetendő, vagy ha valamely évben egy konviktor se lesz, azon évben a társház semmi fizetésre nem köteleztetik, a rend és rendtagok egyáltalán nem köteleztetnek konviktorok tartására, konviktor csak akkor és addig tart a ház, amikor és ameddig azok gondozására vállalkozó rendtagok vannak. Az így befolyó összeg 60.000 korona volna, ennek előzetes befizetéséről a város gondoskodnék, a rendet ezen összeget illetőleg semmi felelősség nem terheli, ami különben annak idején szerződésileg és biztosítottik a rendnek. A még hiányzó összeget a polgármester az államtól reméli, ha az állam nem ad, a város adja a hiányzó összeget. Az építkezést a város végezné, bekerítettve a telket, befásíttatná az arra kijelölt területet, járdát készíttetne. Ezek az előterjesztések jegyzőkönyvbe foglaltattak s azokat a kegyestanítórend főnöke saját személyére nézve elfogadta.

A májusi bizalmas tanácskozásra épen egy hónap múlva érkezett meg Magyar Gábor levele dr. Telbisz Károly polgármesterhez, amelyben jelzi, hogy a május 21-én a gimnázium és a rendház ügyében Temesvárt tartott értekezlet jegyzőkönyvét s az átalakított tervvázlatot bemutatta a vallás- és közoktatásügyi miniszternek és a kegyesrend kormányának, de egyik fórumon sem volt szerencséje. A vallás- és közoktatásügyi minisztérium illetékes tanácsosa kijelentette, hogy míg a telek- és pénzkérdés minden irányban határozottan megoldva nincs, addig mit sem tehetnek s egyúttal a vallás- és közoktatásügyi miniszternek 1904. március hó 23-án 25.488. sz. a. Temesvár város közönségéhez intézett leiratára az értesítést megadni kéri. A tanácsos kijelentése szerint az állam újabb segílyt nem nyújthat, a kegyesrend kormánya hasonlóan odanyilatkozott, hogy az említett két nagy kérdés megoldása előtt csak aggodalommal nézhet az építkezés várva várt megkezdése elé.

A rendfőnök nyilatkozatát a kegyesrend kormánya is megerősítette dr. Telbisz Károly polgármesterhez (1904. június 20-án) intézett átiratában, amely az építés ügyét több oldalról mélyrehatóan megokolja és megvilágítja. A rend belátja az intézet tarthatatlan állapotát, az építkezés sürgős végrehajtását, azért az ügy mielőbbi megvalósítása érdekében kötelességének tartja álláspontját határozottan jelezni. A szerződés értelmében a rendet terhelvén a felszerelés és

fenntartás, a nagyobbszabású építkezésbe csak úgy mehetne bele, ha az építkezés arányaihoz mért összegben felül még oly összeg is állana rendelkezésére, melyből nem csupán a felszerelés költségei fedeztetnének, hanem maradna nagyobb tőkésíthető összeg is az épület fenntartására. A rendkormány a tervezett nagyobbszabású gimnázium fölépítéséhez és fenntartásához szükséges nagyobb összegek hiányában most csupán azon összeg erejéig terjedő terv-szerint kívánja a rendházat, gimnáziumot és konviktust felépíttetni, mely összeg tényleg ezen célra rendelkezésre áll. Szükségesnek tartja tehát az 1902-iki régi szerződés szerint az épület tervezetének megállapí-

Részlet a természetrajzi szertárból.

tását és az építkezésnek még ebben az évben való megkezdését. A kegyesrend részéről kértékes 50.000 koronás hozzájárulásra nézve fenntartja 1903. december 19-én a házfőnökhöz intézett leiratában közölt határozatát. Sürgeti a telek rendezését, a két telek értékének megállapítását. (1904-ben a régi piarista telek 200.000 koronára van felvéve, az új telek is □-ölenkint 60 koronával.) A város részéről kilátásba helyezett újabb 50.000 koronás hozzájárulást és 500.000 vártéglának rendelkezésre bocsátását köszönettel fogadja, azonban ezzel építeni az új telken lehetetlen. Elismeri az új telek területének nagyságát, de alakjánál fogva az épületek minden oldalról csak előkertek

felvételével volnának megvalósíthatók s a megtörések miatt a telek egy negyedrésze hasznavetetlen. Az új telken az építkezést csak úgy véli megvalósíthatónak, ha a város a telket tanügyi célra *minden díj nélkül* átengedi, mely esetben a rend a mostani telkéért s felépítményeiért nyerendő teljes összeget az új építkezés s felszerelés céljaira bocsáthatja. Sürgősnek jelzi a leirat az alapítványjellegű régi telek értékének hivatalos úton történendő megállapítását s annak kimutatását, hogy van-e elégséges összeg az építkezésre, mert a telek-cserének felsőbb helyről történendő jóváhagyása esetén a rendnek ki kell mutatni, hogy a régi telken teljesített tanügyi cél az új telken biztosítva, megszakítás nélkül folytatódik. A rendkormány az építkezés vezetésére nézve megjegyzi, hogy megnyugvásal fogadná, ha a város a házilag való elintézésre vállalkoznék.

A város a kegyesrend kormányának kérelmét a telek ingyenes átadására nem találta teljesíthetőnek s 1904. november 15-én kelt 24.771. sz. átiratában kijelentette, hogy a város közönsége a kath. főgimnázium újjáépítéséhez már elvállalt kötelezettségén felül egyáltalán csakis abban az esetben hajlandó újabb áldozatot hozni, ha ezáltal egy *vidéki mintagimnázium eszméje* megvalósul. A rend tisztelettel hajolt meg a nagyérdemű tanács ezen előterjesztése előtt s a hozandó újabb áldozatokon kívül most már csak szavatosságát kéri 1656/1904. sz. átiratában a Temes vármegyétől és a konviktusból várt hozzájárulás évi törlesztésnek részletéért s kijelenti, hogy azon esetben, ha a miniszter az állami tanítóképző létesítésére megszavazott 100.000 koronát átruházza a gimnázium felépítési céljaira, úgy a tervezet megvalósításának útjában állott akadályok elhárítottak.

A tervezett nagyobb szabású építkezéssel kapcsolatban azonban kifejezi aggodalmát a fenntartásra nézve, mert egy szegény, hivatásának élő szerzetes testület oly terhét magára nem vállalhat, amelynek megfelelni nem képes s a rend kormánya mélyen érezve a nagyérdemű tanács támogatásának megtisztelő becsét, reméli, hogy a rend aggodalmai a tervezetkészítésnél figyelembe fognak vétetni; a nagyérdemű tanács határozatához elvileg hozzájárul, végleges hozzájárulását azonban azon időre tartja fenn, amikor már a tervezett nagyobb arányú építkezéssel kapcsolatos kérdések rendezése a már meglévő szerződés kiegészítéséül pótszerződésbe foglalhatók lesznek. Hangsúlyozza továbbá, hogy mivel a régi szerződésnél a belső felszerelés is fölvétetett az előirányzott összegbe, tehát ezen újabb tervezetnél is kimondani és biztosítani óhajtja a rendkormány, hogy a belső

fölszerelés is bennfoglaltatik az előirányzott összegben s hogy ez a pót-szerződésbe is fölvétessék. Egyebekben megnyugvással veszi tudomásul, hogy a konviktus címén 60.000 koronára terjedő hozzájárulásra a nagyérdemű tanács 24.771/1904. sz. a. kelt átirata szerint a konviktustól várt évi hozzájárulás bizonytalansága miatt a város feltétlen fizetési szavatosságot vállal a hozzájárulási összeg terhére fölveendő kölcsön törlesztéseért.

A város fejlődése, Temesvár szabad királyi városának a délvidéken magasztos kulturális hivatása, a délvidék értelmiségének növekedése, a gimnáziumnak a közel jövőben feltétlenül szükségessé váló fejlesztése, az intézetnek igen sok nevelési, tanítási s egészségügyi érdekből szabad helyen való elhelyezése: oly szempontok voltak, melyeket az új intézet felépítésénél tekintetbe nem venni megbocsáthatatlan mulasztás lett volna. Az új helyen, nagy méretekkel tervezett építéshez azonban anyagi segély sem az állam, sem a többi érdekelt tényezők részéről nem volt remélhető. A város közönsége mindemellett az új telken való építés eszméjéhez ragaszkodott, különösen azon időtől kezdve, mióta a kegyestanítórend 1904-ben 1656. szám alatt a városhoz intézett átiratában az új telken tervezett építéshez elvileg hozzájárult, hálával fogadván a városnak a nagy mű megvalósítása érdekében tanúsított fáradozását és áldozatkészségét.

A város az érdekelt tényezőktől a már megajánlott összegben felül segélyt nem remélvén, a pénzforrás megteremtésére más eszközökhöz folyamodott. Zilahról Temesvárra helyezett s 1893-ban Temesvárt megnyitott állami tanítóképző létesítéséhez a város 100.000 korona hozzájárulást szavazott meg, de az utolsó két évtized alatt kulturális kiadásai 83.000 koronáról 400.000 koronára emelkedvén, a megszavazott összeget nem volt képes az állampénztárba befizetni. A város közönsége tehát a gimnázium létesítését úgy vélte megkönnyíthetőnek, hogy a vallás- és közoktatásügyi minisztertől az állami tanítóképzőre följánlott 100.000 koronának az új gimnázium építésére való átengedéseért folyamodott s az 1905. évi február havi közgyűlés 3412. tan. sz. a. kelt határozataképen a többi hozzájárulásokra és az építkezésnek tervszerű kivitelére nézve a szavatosságot hajlandó volt elvállalni azon esetre, ha a miniszter a 100.000 koronát az építkezésre átengedi, kijelentvén egyúttal, hogy a tervezeten lényeges reductiót tenni nem lehet, az pedig ki van zárva, hogy az eredeti 420.000 korona fedezettel lehessen a modern kívánalmaknak megfelelő gimnáziumot létesíteni.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter a város azon kérelmét, hogy az állami tanítóképző céljaira felajánlott 100.000 korona a kath. gimnázium céljaira fordíttassék, már 1904. február 1-én kelt 106.790. sz. leiratában sem találta teljesíthetőnek és mivel a város a fedezetet előteremteni nem képes s másrészt, mivel az építkezést sürgősnek tartotta, arra kérte a város közönségét, hogy a tervezett nagyobb építkezéstről, mely valószínűleg ebben az arányban egyáltalán soha sem lenne megvalósítható, mondjon le. Amennyiben azonban a tervek reductiójával, esetleg a telek ingyenes átengedésével, vagy új források feltárásával, de nagyobb építkezési államsegélynek számításba vétele nélkül a megajánlott városi telken mégis létesíthetőnek vélné a főgimnáziumi épületnek felépítését és 1905. március hó 15-éig beszeri a fedezeti tételekre vonatkozó kötelező nyilatkozatot, úgy nincsen kifogása az ellen, hogy még egy újabb kísérlet tétessék, ha azonban a közönség ezen ideig sem tudná az ügyet dülőre vinni, úgy a vár- telken tervezett nagyobbarányú építkezést kénytelen lesz elejteni és az építkezésnek a régi telken való megindítása végett az intézkedéseket megtenni.

IV.

Az 1905-iki tanácskozás fontossága. Tizezer korona államsegély a polgári iskolának. Az épület elhelyezése. Vázlattervek. A kegyesrend kormányának észrevételei a tervekre. Székely építész tervét a városi közgyűlés 1907. március 26-án elfogadja. Apponyi Albert gróf miniszter az építkezést jóváhagyja. Előkészületek az építkezéshez. Az építkezés megkezdése 1907. augusztus 12-én. Kedvezőtlen talajviszonyok. Az alapkövetétele 1908. március 28-án. Németh József felszentelt püspök megáldja az alapkövet. Berendezési előmunkálatok. Átköltözés a régi piarista épületből az új intézetbe 1909. július és augusztus hónapban. Dr. Száamek György igazgató fáradozása az intézet berendezésén. Az első párhuzamos osztály megnyitása az új intézetben az 1910 - 11-iki tanévben. A második pótszerződés 1912. január 27-én. Az intézet fejlődése.

Az építkezés ügye, amint ezen miniszteri leirat tartalma is elárulja, a közoktatásügy vezetősége előtt, fedezet hiánya miatt már-már meghiusultnak látszott s Berzeviczy Albert miniszter 1905. február 15-én el akarta ejteni a vártelken való építkezést. A város közönségének 1905. évi február havi közgyűlésén hozott határozata folytán azonban a miniszter meghívására 1905. április 11-én Bonecz Ödön, miniszteri tanácsos elnöklete alatt a vallás- és közoktatásügyi minisztériumban tárgyalás tartatott, s az a megállapodás jött létre, hogy az építkezési tervet a miniszteri szakközegek részéről kifejezett észrevételekhez képest újból átdolgoztassék. A munkával a városi tanács Baumgarten budapesti műépítész bízta meg.

Két körülménynél fogva rendkívül fontos volt ez a tanácskozás az új gimnázium sorsára s az építés ügye tulajdonképen ekkor dőlt el.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter ugyanis meglátván a város áldozatkészségét s kulturális célokra fordított nagy kiadásait, azáltal könnyítette meg az építkezést, hogy egyrészt az 1905-ik évi 86.823/1905. szám alatt kelt rendelettel a tanítóképzői 100.000 korona hozzájárulás törlesztését 20 éven át 5000 koronás részletekben engedélyezte, másrészt az 1905. évi 51.375. számú rendelettel a városnak, a polgári fiúiskola fenntartási költségeinek fedezésére évi 10.000 korona államsegélyt engedélyezett, kifejezést adva azon reményének, hogy a város közönsége hathatósan közre fog működni a katolikus főgimnáziumnak további államsegély nélkül leendő fölépítésében.

A budapesti tanácskozás után a főkérdés tárgyát most már az épület elhelyezése és Székely László műépítész tervezetének redukálása alkotta s az ügy elhúzódott az 1906-iki éven keresztül. Az épület telke hasonlít egy szabálytalan háromszöghöz, melynek egyik oldalát a nagy körút, másikát a vasúthoz vezető út, a harmadikat pedig a Hunyadi-úttal párhuzamos utca zárja le. Ezen a telken a kegyestanítórendtől megadott építési program szerint öt különböző elrendezésű vázlattev készült azon törekvéssel, hogy a lehető legjobb alaprajzi megoldás mellett az első terv megvalósítására szükséges 900.000 korona építési költség fedezet hiányában a lehetőség szerint leszálltassék. A további vázlattevben folytonos reductiók eszközöltettek s a legutolsó alaprajzi vázlattev még a kívánalmakat kielégítette, de minden további leszállítás a cél tévesztésével az intézet pótolhatatlan kárára szolgált volna.

A reductio s elhelyezés céljából Baumgarten Sándor miniszteri műszaki igazgató egy alaprajzi vázlaton dolgozott, s ennek elkészültéig a kiviteli tervek függőben tartattak, de már ekkor megállapítottak, hogy bármiképp is helyeztessék el az intézet, az építési program alapján nem változhatik. Tényleg, az alaprajzi elrendezés megegyezik a kivittel, azzal a különbséggel, hogy a főgimnáziumban az első emeleten még egészségügyi szoba is van fölvéve. A tantermek központi szellőztetéssel, hézagmentes aszbeszt padlózattal, mosható falfestéssel, alacsony nyomású központi gőzfűtéssel terveztettek, amint az meg is valósult. Az építési költség 730.000 koronában volt megállapítható, mély alapozás, kerítés, telekrendezés és járda nélkül. A föld- és alapozási munkákat már 1906-ban meg akarták kezdeni, s ebben az esetben 1907 nyarán az épület tető alá kerül, az év őszén az épület kívül-belül bevakolható lett volna, a téli időn folytak volna a szerelési, tavasszal a festési s berendezési munkálatok, úgyhogy 1908 szeptember 1-én az egész épület rendeltetésének átadatott volna.

A rendház és gimnázium építésére Székely László legutolsó alaprajzi vázlata fogadtatott el a kivitel alapjául, mert Baumgarten az 1906-iki év áprilisében a rendkormányynak bemutatván a terveket, az építési programnak olyan összevonásába, mint aminőt a vallás- és közoktatásügyi miniszteri alapítványi igazgató készített, a kegyesrend kormánya nem egyezett bele. Az egész épület tudniillik be lett volna ékelve a teleknek a színház felé eső sarkába, a vársáncok felé s a beépítendő háztömbök közvetlen szomszédságában a teleknek a nagy

körút s a vasútra néző egy része, a város felőli oldal pedig teljesen szabadon hagyott volna.

A kegyesrend kormányának kifogásait Székely műépítész és a város is magáévá tévén, az utolsó vázlattervet helyeselték. Ezen utolsó vázlatterv alapján készítette el Székely László műépítész a miniszter 1907 január 16-án kelt sürgető leiratára az épület részletes rajzait, melyeket 1907 február 8-án Budapesten dr. Számek György gimnáziumi igazgató a kegyestanítórend kormányának bemutatott. Ezen 1906 március 30-án beküldött vázlatrajzok szerint a kegyesrend kormányának 1906 április 5-iki előterjesztésében ki-

Temészetrajzi előadóterem.

fejezett óhajai a kápolna nagyságára, a tanári lakásokra, az ebédlő és cselédség helyiségeire és a tantermekre nézve, hol a tizenkét métert túlságos hosszúnak találta s ezt a méretet csak három osztályban találta indokoltnak, lehetőleg figyelembe vétettek, továbbá megvalósíthatónak jeleztetik a ház földszinti folyosójának 2:50 m.-re bővítése, továbbá a házi könyvtár mellett egy kis dolgozószoba létesítése. A bemutatott tervezetet a kegyesrend kormánya, tekintve az akkori gimnázium tarthatatlan állapotát, mely továbbhalasztást nem tűrt, jóváhagyta, a 750.000 koronát meghaladó összegen emelendő épületek fenntartási kötelezettségére nézve kifejezván aggodalmát s

abbeli reményét, hogy a fenntartáshoz sikerülni fog más forrásból a még megfelelő összeget előteremteni. A megváltozott viszonyokra nézve azonban szükségesnek jelenti ki a pótszerződés kötését, amelynek kötendő egyik pontjában a rendkormány a fölszerelésre vonatkozó nézetét a következőképpen jelöli meg: amiként a mostani piarista rendháznak területén a 420.000 korona összköltségből tervezett építkezésnél az 1903. évben létrejött szerződés első pontja szerint úgy a gimnázium, mint a rendház és kápolna fölépítésén kívül ezen épületnek belső fölszerelése is kifejezetten benne foglaltatik az előirányzott összegben, úgy az új telken 750.000 korona összköltségen emelendő gimnázium, tornacsarnok, kápolna, rendház és konviktus épületeinél is az előirányzott összegben mindenütt benne foglaltatik a nevezett épületek belső fölszerelése is.

Székely László műépítész előterjesztése 1907 február 14-én a városnál is a megvalósulás stádiumába lépett és az építés irányítására a városi tanács építési bizottságot létesített.

A kegyestanítórend kormánya részéről elfogadott Székely László készítette terveket, az építési terv részletes megállapítása végett a vallás- és közoktatásügyi minisztériumban történt tanácskozásnak jóváhagyása után, a városi építési bizottság is elfogadván, a végleges tervet a közgyűlés elé terjesztik. Rendkívül nevezetes nap az intézetre nézve az 1907-ki év március 26-ika. Ezen a napon 113/6063. kgy. és tanácsi szám alatt hozott határozattal kimondották, hogy a város a főgimnázium részére a várterületből kijelölt helyen, mely 4000 □-ölnyi terület az 1905. június 15-én a m. kir. államkincstár, a cs. és kir. közös hadügyi igazgatás s Temesvár városa közt létrejött szerződés szerint a sáncterületből a Józsefváros felé az állami gyermekmenhelytől délkeletre a római katolikus főgimnáziumnak már az építés első évében átadatik, 803.634 korona költségen, melyből 52.505 korona a város által külön elvállalt mély alapozásra, kerítésre, járdára és kútépítésre esik, Temes vármegyétől s a Bonnaz-alapból elvárható 50—50 ezer korona felhasználásával, a régi piarista ház épületének, telkének, ingatlanainak a város közönsége tulajdonába leendő átbocsátása ellenében, a többi hiánynak az 1905. évi 3412. tan. sz. határozat értelmében a város közönsége részéről történő fedezése mellett, a kor követelményeinek minden tekintetben megfelelő épületet emel. A város közönsége a végleges határozat szerint a várterületből kiszemelt s ezennel hitelesített helyszínrajzon megjelölt telket, valamint az ezen épülő létesítményeket tulajdonjogilag tehermentesen átengedi a magyar

kegyestanítórendnek. Arra való tekintettel pedig, hogy az új gimnázium berendezési költségei a 803.634 korona építési összegben nincsenek fölvéve, s hogy a gimnázium jelenlegi felszerelése a szerződés szerint az új gimnázium céljaira nem használható, a város közönsége erre a célra följánlja az állami főgimnázium berendezési tárgyaiért az államkincstár által megtérítendő tizenkétezer koronát, s megbízza a városi tanácsot, hogy a hiányt társadalmi úton gyűjtésből igyekezzék biztosítani.

A főgimnázium templomának homlokzata szent Erzsébet és szent László szobrával.

A közgyűlés határozatára Apponyi Albert gróf vallás- és közoktatásügyi miniszter 1907 június hó 4-én kelt 43.410. sz. leiratában a következőkről értesítette a várost: „Jóváhagyólag tudomásul veszem, hogy a város a katolikus főgimnázium régi telke helyett a várterületen kívánja az új épületet felemelni s hogy az 1903. évi szeptember 28-iki szerződésben biztosított államsegélyen felüli és más érdekek részéről nem biztosított építkezési költségeknak saját pénztárából

leendő fedezését, — további államsegély kérelmezése nélkül — magára vállalja.“ Nem emel kifogást a telekcsere ellen és hajlandó az új főgimnázium bebutorzási költségeinek részben való fedezésére 10.000 koronát utalványozni (ehhez a város egyenlőre 28.000 koronával járult), ha a város az állami főgimnázium berendezési tárgyaiért a jövőben semminemű igényt nem támaszt. Az építkezésre nagyobb államsegélyt nem helyez kilátásba s biztosítani kívánja a dologi fenntartásokat. Hangsúlyozza továbbá, hogy az építési költségeknek az államsegélyen felüli és a többi érdekelték részéről kilátásba helyezett részeért a város szavatol, vagyis az építkezésnek a jóváhagyott tervek szerint való keresztülvitelére föltétlen kötelezettséget vállal s kijelenti, hogy ha a város pótszerződés joghatályos megkötése előtt kezd az építkezéshez, a kockázatot a város viseli. A miniszteri leirat végül magára az építkezésre tesz több megjegyzést, a többi között a homlokzatnak a főbejárat, illetve a díszterem felé eső részét túlságosan gazdag kiépzésűnek, az építési s a fenntartási költséget nagynak találja.

A közgyűlés határozatára a vallás- és közoktatásügyi minisztérium és a kegyesrend-kormányja elvileg észrevételt nem tévén, 15.416 tan./281 kgy. sz. határozat alapján megbíztatik a városi tanács a közgyűlés részéről, hogy a szerződés kiegészítéseképen az érdekelt tényezőkkel a pótszerződés szövegének megállapítása végett a tárgyalást kezdje meg s a pótszerződést kösse meg. A pótszerződés a vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak Temesvár szabad kir. város közönségéhez intézett 43.410/1907 sz. leirata és a közgyűlés fent említett megbízatása alapján megkötetett s a törvényhatósági bizottság 13.977 tan., 260 közgy. határozatával a város közönsége nevében is elfogadtatott, azonban a minisztérium részéről csak az 1909-ik évben hagyatott jóvá. A telekcsereszerződés megkötése a renddel egyenlőre elhalasztott.

Apponyi Albert vallás- és közoktatási miniszter, tudatta, hogy az építési segély kiutalására a kezdeményező intézkedéseket megtette, s a munka foganatosítását árlejtés útján kívánja biztosítani.

Az árlejtési főtárgyalás 1907. július 24-re tűzetett ki, s mielőtt ezt megtartották volna, Temes vármegye közönsége 1907 május hó 13-án tartott közgyűlésén 1084 és 13.706 szám alatt hozott határozatával a főgimnázium fölépítésére 50.000 korona hozzájárulást szavazott meg, melyet 10 éven belül kamat nélkül fog a város rendelkezésére bocsátani. Németh József püspöki helyettes pedig 1907 május 23-án kelt 2054. számú leiratával tudatta, hogy a Deseffwy Sándor csanádi püspök úr által följánlott 80.000 korona

hozzájárulásnak folyósítása iránt az építés megkezdésekor intézkedni fog; 1907 július 27-én megérkezett a belügyminiszter 69.533/1907 sz. rendelete is, amelyben fölhivatik a városi tanács, hogy az építési költség-hozzájárulásoknak összegükben való jogérvényes biztosítása iránt intézkedjék, továbbá, hogy az összesen 480.000 koronával számításba vett költség hozzájárulásokon felül a város által viselendő összeg mikénti fedezése tekintetében, valamint az ingatlancsere tárgyában az 1886. XXII. t.-c. 110. és 113. cikkében körülírt módon leendő határozathozatal iránt kellő időben tegyen előterjesztést. A fő tárgyaláson 68 ajánlat érkezvén be, az árlejtés eredményéhez képest a 803.631 korona 51 fillérral előirányzott építési munkálatok fő részével az építési bizottság ajánlatára a városi tanács javaslata alapján a vállalkozók megbízattak, a többi munkanemre pedig újabb ajánlati tárgyalást írtak ki.

A föld-, kőműves- s elhelyező-munkálatok haladéktalan megkezdése és végrehajtása s így az új gimnáziumi épület mielőbbi fölépítése s használatbavétele a régi gimnáziumi épület rossz állapotára és szűk voltára, valamint az iparosokra való tekintettel a városi tiszti ügyész véleményének meghallgatása után az 1901. XX. t.-c. 8-ik pontja értelmében elrendeltetik és 1907 aug. 12-én a munka megkezdődött. Kétszáz munkás fogott hozzá elsősorban a földmunkák és az építési telken levő dombok s várfalak lebontásához, valamint az alapárok s a pince földmunkálataihoz. Az alapmunkálatokat megnehezítette egyrészt a talajvíz, a 700—800 éves falmaradványok, cölöpépítmények, melyek a talajvízben épségüket megtartották s ismét fölhasználhatók voltak, a rendház alatt elhuzódó régi sáncok, a régi egészségügyi árok, a tölgycölöpök alatt levő több méter mély téglanyag, úgy hogy annak kiemelési költségei jóval felülmúlták az elvállalt egységárakat s a munkálat nem mélyebb alapozásnak, hanem csatornatisztításnak volt minősíthető. A kedvezőtlen talajviszonyok folytán részint a földmunkákra, részint az alapbetonozásra, az építési bizottság javaslatára 35.000 korona költséget igénylő több munka lett engedélyezve. A talajvizet az egész rendház utcai épületén beton-tömbbel kötötték le, amelyen nyugosznak az épület egész alapfalai. E nehézségekhez járult még az, hogy az állami kölcsön fölvétele a kedvezőtlen pénzügyi viszonyok miatt a vallás- és közoktatásügyi miniszternek 1907 dec. 20-án kelt 137.616. sz. leirata szerint nehézségekbe ütközött, mire a város kérésére a kegyesrend vett föl 240.000 koronás törlesztési kölcsönt, amelyet később az állami költségvetésbe

fölvett építési segéllyel fedezett. Mindemellett a kedvező időjárás folytán a földmunkákkal sikerült előrehaladni s a rendház alapozásával, a gimnáziumnál pedig a pincefalazattal már novemberben elkészültek. Az 1907-ik évre kitűzött program: az összes falazatnak a föld színéig kifalazása: megvalósított. A program többi része: 1908-ban az épületnek tető alá hozása s 1908—9-iki tanév augusztusa végéig a berendezés foganatosítása, a munkásviszonyoktól tétetett függővé. 1908 jan. 7-ikén az ács-, kőfaragó-, cserépfedő- és bádogosmunkák is vállalatba adattak.

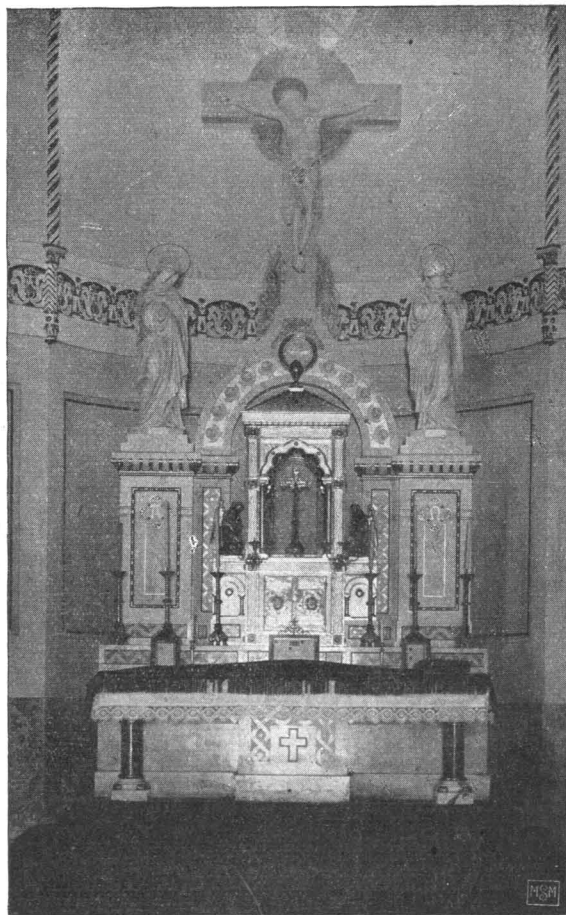
Az építkezés kedvező időjárás mellett az 1908-iki évben is serényen folyt s március 28-án gyönyörű ünnepélyes ténykedéssel ment végbe az alapkő letétele. Az ünnepség negyed tízkor vette kezdetét a szemináriumi templomban, ahol a gimnáziumi ifjúság szent misét hallgatott és szent mise után az intézet hatalmas fehér zászlajával nagy és díszes közönség kíséretében a tanári kar és az ifjúság az új épülethez vonult. „A hatalmasan kibontakozó monumentális épület meztelen falai díszet öltöttek s mellettök nemzeti színű zászlókat lobogtatott a tavaszi szellő; színes címertáblák és délszaki növények vették körül a főbejárat emelkedő pilléreit, melyek árnyékában díszes oltár állott.“ A nagy körútra tekintő torony főpillérjének jobboldali részén van az alapkő, egy fél méter hosszú és negyven centiméter széles márványkő, melyet egy kereszttel díszített fehér márványlap fed be. Németh József fölszentelt püspök és apostoli kormányzó a tiszta igaz tudomány és igaz erkölcs magasztos eszméit kifejező gyönyörű beszéde után megkezdődött az egyházi szertartás, mely alatt az egyházmegyei növendékpapság Járosy Dezső karnagy vezetésével szebbnél-szebb egyházi énekeket adott elő. E szertartás után ment végbe az alapkő megáldása, mire az alapkőben elhelyezendő okirat aláírása következett; aláírták: Németh József püspök, apostoli kormányzó, Hertelendy Ferenc főispán, dr. Telbisz Károly polgármester, Ferenczy Sándor alispán, dr. Számek György igazgató, Székely László műépítész, Merbl Arnold építővállalkozó.

A templom külső falába befalazott alapkőbe elhelyezett okmány szövege a következő:

„A háromszemélyű egy Istennek nevében!

Ezen épület Isten dicsőségére s azon célból épült, hogy a magyar ifjúságnak a vallásban, erkölcsben, a tudományok alapelveiben, a hazafiúi kötelességekben és a hasznos élet módjaiban kellő oktatást és gyakorlottságot nyújtson.

Az alapítoknak e nemes szándékát az intézet célszerű beosztásával szolgálja: a) a templom az isteni tiszteletnek, a vallásos hit és meggyőződés erősségének, a hálaadás kötelességének, gyöngeségünk tudatában az isteni segítség kérésének, az Isten iránt való fiúi hódolatnak és imádnak fölszentelt helye s ennél fogva az emberi, hazafiúi és társadalmi erények hathatós gyámolítója, mert amit az

A főgimnázium templomának főoltára.

Istentől, az isteni tekintélytől elvonunk. azzal a sülyedést, a rosszaságot s elvetemültséget növeljük; b) az ember kiképeztetését célzó tudományok alapismereteinek közlése és elsajátíttatása, az érzelmeknek és a jó erkölcsnek nevelése az iskola föladata, amelyet kellően fölszerelt tantermeivel, múzeumaival és gyakorló helyiségeivel akar megoldani; c) a testi egészség fönntartását és ápolását tornateremmel

kívánja szolgálni, hogy a jól gondozott léleknek fejlett, munkabíró test álljon rendelkezésére; d) a felsőbb nevelőintézet (konviktus) célszerű helyiségeivel, berendezéseivel, fölszelésével és a tanári testület jóakaró és buzgó munkásságával a nevelés magasabb igényeinek kíván megfelelni; e) kiegészíti a tan- és nevelőintézetet a kegyes tanítórendi tanári testület tagjainak szerény, de az egészség követelményeit kielégítő lakóhelye.

A mindenható Isten áldása őrizze ezen intézetet és gyámolítsa segítségével a magyar ifjúságot, amely falai közé gyűl, hogy a vallásos, erkölcsös, hazafias és tudományos műveltségnek alapvető ismereteit elsajátítsa.

A jó Istenen kívül e tan- és nevelőintézet létesülését köszöni Temesvár szabad királyi város hatóságának kezdeményezésére és sürgetésére a magyar tanügyi kormány, Wlassics Gyula dr. és Apponyi Albert gróf vallás- és közoktatásügyi minisztereknek, Dessewffy Sándor csanádi megyéspüspöknek, Németh József fölszentelt püspöknek, a csanádi székeskáptalannak, Temesvár szabad királyi város és Temes vármegye közönségeinek és a kegyes tanítórend kormányának, kik az 1904., 1905. és 1906. években együttes hozzájárulásaikkal biztosították a szükséges költséget.

Ezen épületet tervezte a városi mérnöki hivatal és annak kebelében Székely László, Temesvár szabad királyi város műépítésze és a felépítés költségeit 850.000 koronában állapította meg, ugyancsak az ő vezetése és közvetlen felügyelete mellett folytak a munkálatok.

Az építés irányítására a városi tanács építési bizottságot létesített, melynek tagjai voltak:

Elnök: Szilárd Emil, városi főmérnök.

Építésvezető: Székely László, városi műépítész.

Jegyző: Irinyi Sándor számtiszt.

Tagok: Kratochwill Henrik főszámvevő, Tauffer Jenő dr. főorvos, Baader Henrik, Lui Nándor, ifj. Krémer József, Domán Péter törvényhatósági bizottsági tagok és Számek György dr. főgimnáziumi igazgató.

Az építés munkálatai 1907 augusztus hó 12-én kezdődtek meg s ezen alapkőnek ünnepélyes letétele 1908. március hó 28-án ment végbe. Németh József felszentelt püspök végezte az alapkőletétel szertartását, az egyházmegyei papság segédlete mellett a városi hatóság, nagyszámú közönség és a tanulóifjúság jelenlétében.

Ezen időben Krisztus egyházát kormányozta Őszentsége X. Pius pápa, Szent István koronáját viselte Őfelsége I. Ferenc József, apostoli

király, Magyarország kormányának az élén Wekerle Sándor dr. miniszterelnök állott, hazánk közoktatásügyét Apponyi Albert gróf miniszter intézte, a csanádi egyházmegyének főpásztorhelyettese Németh József fölszentelt püspök volt, Temesmegye és Temesvár szab. kir. város főispáni tisztét Hertelendy Ferenc főrendiházi tag töltötte be, Temesvár szabad királyi város polgármestere Telbisz Károly dr. udvari tanácsos, Temes vármegye alispánja Ferenczy Sándor volt, Magyar Gábor állott a kegyestanítórend élén s ezen kegyestanítórendi főgimnáziumot dr. Számek György igazgatta.“

Az alapkö elhelyezése Berényi Mátyás kegyesrendi tanár nagyhatalású beszédével s az ifjúság énekével végződött.

Az alap megszentelésével a tanintézet Isten oltalma alá helyeztetett s utána megindult a munka s nap-nap után jobban és jobban kiemelkedtek az intézet falai. Az 1909-iki januári tanácsai jelentés szerint a munkálatok már majdnem teljesen elkészültek, a belső munkálatok folynak. A gimnázium és kápolna berendezésének, valamint a kápolna festett ablakainak, faburkolatainak (később római márványmozaik burkolatra engedélyezte a tanács), valamint a kápolna festéseinek megrendelése fedezet hiányában késedelmet szenved. A társadalmi gyűjtésből és más hozzájárulásokból remélt fedezeti összegből még csak az a tízezer korona állt rendelkezésre, amelyet a kegyesrend kormánya e célra felajánlott. A kápolna munkálatai azért egyenlőre költség hiánya miatt kikapcsoltattak s a gimnázium berendezése vétetett tervbe, amelyet senki sem vállalt s bár tárgyalások folytak a miniszteriummal a gimnáziumi beruházások dolgában, ezek eredményre nem vezettek s a város újabb áldozattal rendeztette be a gimnáziumot.

Az 1909. évben a munka- s az anyagárak folytonosan emelkedvén, ez a körülmény a vállalkozók egy részét nehéz helyzet elé állította, s a tanács erélyes sürgetésére volt szükség, hogy a munkálatokban fennakadás ne legyen. Maga a város is nehéz helyzetbe jutott; a gimnázium építése körül fölmerült költségek egyrésze az 1908. június 5-én hozott közgyűlési határozat értelmében a pótépitkezések s vízerőmű céljaira fölvett három millió kölcsönből előlegeztettek, az 1909-ik évben azonban a város újabb kölcsönhöz volt kénytelen folyamodni, amelyet a város törvényhatósága egyhangúlag megszavazott. A város megkeresésére Apponyi Albert gróf az országos tanítói nyugdíj- és gyámalapból ötven évre 500.000 koronás kölcsönt engedélyezett, mely a város rendes évi háztartásában nyert fedezetet. A kölcsön folyósítása

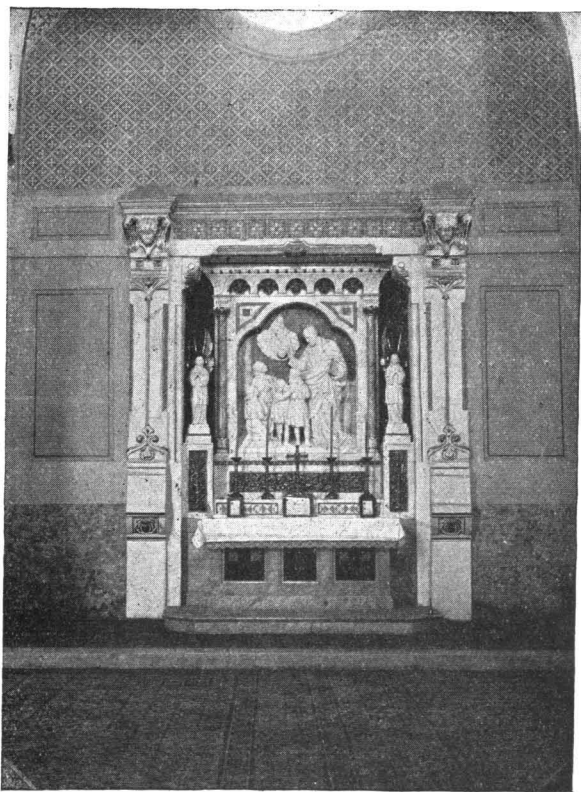
azonban késett s így a város az építési költségek ideiglenes fedezésére közgyűlési határozattal a Délmagyarországi Kereskedelmi s Gazdasági Banknál 500.000 koronás folyószámla hitelt vett igénybe.

Az intézet legszükségesebb berendezése a nagy szünet alatt ment végbe, ugyanekkor szállították át Sáfrán József tanár felügyelete mellett a régi piaristaházból a használható eszközök és a régi gimnáziumból a szertári tárgyak; a rendházat a kegyestanítórend kormánya bebútoroztatta, úgyhogy 1909. augusztus folyamán a régi épületnek 120 éves küzdelmes múlt után búcsút mondva s áthozva a régi, egyszerű épületből a díszes palotába az ősi penáteseket, a vallásosságot, hazafiságot, ragaszkodást az egyházhoz és hazához, szeretetet az ifjúság nevelésében, az ismeretek terjesztésében, tiszteletet a város és megye közönsége iránt, a régi bástyahelyen, a magyar művelődésnek a várnál is erősebb őrhelyén, az 1909—10. tanévtől kezdve folytatódott a régi munka serény munkáskezekkel: a magyar kultúra várának kiépítése.

Az építkezésnek a szükséges időre való befejezését a vállalkozók azonban minden szorgalmazás mellett sem tudták megvalósítani, úgyhogy az előadások felsőbb hatósági engedéllyel csak szeptember 21-én kezdődhettek meg. Berendezés nélkül maradt az 1909—10. tanévben a tornacsarnok, a tanári és az ifjúsági könyvtár, a kápolna, amiért is a vallási gyakorlatok végzésére a díszteremben oltár állíttatott fel s a tanuló ifjúság vasár- s ünnepnapokon 1912. január 20-áig itt hallgatott szent misét.

Hosszú évek fárasztó munkája, Temesvár polgármesterének s tanácsának kitartó fáradozása, a város közönségének áldozatkészsége, dr. Számek György igazgatónak az akadályokon győzedelmeskedő fáradhatatlan tevékenysége végre otthont biztosított a vallásos és hazafias nevelés és oktatás szent ügyének. Sok munka várt a testben beteg s lélekben megtört igazgatóra az új épületben. Elsősorban az Isten házáat, mint a nevelésnek s tanításnak, a rend alapítójának, Kalazanti szent Józsefnek szellemében nélkülözhetetlen kiegészítő részét szerette volna az Úrhoz méltóan berendezni s a kegyesrend kormánya részéről nyújtott tízezer korona segélyt nagylelkű kegyes adományokkal iparkodott kiegészíteni. Fáradozásának meglett az eredménye. Temesvár szabad kir. város közönségének segítségéhez s a rendkormánytól nyújtott adományhoz a kegyes adományokon kívül Németh József fölszentelt püspök 1000 koronával, a vallásalap 2000 korona segítséggel járulván, az egybegyűlt összegből most már megtette az előintézkedéseket a kápolna berendezésére, megbízást ad Ferenczy

József festőművésznek, hogy a kápolna belsejében a fal felső részén a pillérmezőnyökön négy egyforma méretű művészi freskót készítsen, megkötöti a szerződést a templom kifestésére, benyújtja a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumhoz kérvényét a változott viszonyokhoz alkalmazott második pótszerződés megkötésére, megrendeli a főoltárt, a három színes ablakot, s tervezte, hogy egy ünnepség alkalmával üdvözli Temesvár városának nemeslelkű, áldozatkész közönségét; tervét

Kalazanti szent József oltár a főgimnázium kápolnájában.

azonban nem valósíthatta meg, mert a könyörtelen halál 1910. június 18-án kiragadta az élők sorából éppen akkor, mikor körültekintő munkásságára a legégetőbb szükség lett volna az intézet berendezése és fejlődése szempontjából.

A régi szerződés tisztán nyolc osztályra köttetett, párhuzamosok nélkül s így a nagy számban jelentkező összes tanulók az első osztályba felvételt nem nyerhettek, azért az 1910—11-ik tanév elején dr. Telbisz Károly, udvari tanácsos, polgármester s az igazgató

megkeresésére a kegyesrend kormánya a jövő pótszerződés megkötése reményében megnyitja az első párhuzamos osztályt. A tanév folyamán az igazgató személyesen is lépéseket tesz gr. Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszternél a pótszerződés megkötése érdekében, amelynek következtében Návay Lajos v. b. t. tanácsos, Temesvár szabad kir. város képviselőjének, a képviselőház akkori alelnökének szíves közbenjárására, a miniszter dr. Vass Bertalan, tanker. kir. főigazgatót miniszteri biztosul küldte ki az intézethez s a pótszerződés ügyében 1911. május 3-án a kegyestanítórend főnökségénél tárgyalás tartatott, melyen jelen voltak: dr. Vass Bertalan, nagyvárad tanker. kir. főigazgató, mint miniszteri biztos, Magyar Gábor, rendfőnök, Fekete Endre, kegyesrendi kormánysegéd, dr. Both Ferenc, igazgató, dr. Jászai Rezső, rendfőnöki titkár. A tárgyaláson a dologi és személyi kiadások a változott viszonyokhoz s az intézet jövő fejlődéséhez mérten megállapítottak s a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez beterjesztettek, aki Ő császári és királyi felségének 1912. január 27-én kelt legfelsőbb elhatározása értelmében 13.856/1912. sz. a. a pótszerződést elfogadta s fokozatosan életbe lépteti.

Az 1910—11-ik tanévben a tornaterem, a tanári s ifjúsági könyvtárak, a kápolna, a még hiányzó berendezések tárgyában az előmunkálatok megtételnek, a gyűjtésekből befolyt összegből a kápolna kifestetett, a mellékoltárok s a még hiányzó színes ablakok megrendeltettek, az 1911—12-ik tanév elején pedig az oltárok az intézet templomában fölállítottak.

Az 1911—12-ik tanévben Temesvár városa áldozatkészségéből berendeztetett a tanári s ifjúsági könyvtár s a vallás- és közoktatásügyi miniszter hozzájárulásával a tornaterem, ezenkívül több pótmunkálat engedélyeztetett a városi tanács részéről.

Az intézet fejlődésében mint jelentős mozzanatot kell kiemelnem, hogy a tanulóifjúság létszáma már az 1911—12-ik tanévben oly nagyra emelkedett, mint aminő volt a régi intézetben fejlődésének tetőpontján, úgyhogy az 1911—12-ik tanévben közel 600 tanuló iratkozott be az intézetbe.

A sok hányatáson keresztülment intézet az új, díszes, monumentális épületben gyorsan fejlődésnek indult s a régi mult biztató szép jövővel kecsegtet. Sokan, miniszterek, államférfiak, egyháziak, világiak, munkálkodtak s buzgólkodtak a jövőjén, a megteremtésén, s a bonyolult, nehezen megoldható kérdések tisztázásán. Többen elköltöztek a boldogabb hazába azok közül, kiket az intézethez való

ragaszkodás, Temesvár szabad királyi városának fejlődése, a délvidéken elfoglalt pozíciójának fontossága az intézet újjáépítése érdekében áldozathozatalra készítetett, — s nem látták meg törekvéseiknek, fáradozásaiknak diadalát, nem érték meg a szép monumentális épület megvalósulását s a városra nézve is nagyon szerencsés megoldását.

A sok tanácskozásnak, tervezgetéseknek, a küldöttségeknek, memorandum-készítésnek, jogviszonyok tisztázásának, az anyagi erőforrás megteremtésének nehéz munkája után, Temesvár szabad kir. város közönségének kulturális érzékével s előrelátó bölcseségével, az akadályokon diadalmaskodó fáradhatatlan buzgóságával és áldozatkészségével létesült intézet, mely Temesvár és Délmagyarország multjával szorosan összeforrott, mint maga a város nem egyszer válság előtt állott, az új épületben új korszak előtt áll s adja Isten, hogy a hozzá fűzött várakozásnak, egyházunk, magyar hazánk és Temesvár városának dízére s javára meg tudjon felelni! . . .

V.

Az intézet fekvése. A főgimnázium és rendház műszaki leírása. Elrendezés. Az egyes helyiségek elosztása a gimnáziumban és a rendházban. Az épületek kivitele, kiképzése. Az intézet belső berendezése. Fűtés. Szellőzés. Vívezeték. Csatornázás. Világítás. Fürdők. Topografiai leírás. Az intézet a vallásos nevelés és tanítás szolgálatában. Az új piarista kápolna. Dr. Glattfelder Gyula csanádi püspök 1912. január 22-én fölszenteli a kápolna oltárait. Ferenczy-féle falfestmények. Konviktus. Tanári és ifjúsági könyvtár. Szertárak. Rajz- és tornaterem. Az új intézet egészségügyi szempontból.

Műszaki leírás.

Az intézet a Belvárosban fekszik, azon 2 hold 646 □-öl nagyságú telken, melyet egy oldalon a színháztól a vasúthoz vezető új út, másik oldalon a nagy körút és másik két oldalon két új utca határol.

A gimnázium épülete teljesen szabad térre nyílik, amennyiben a főoldal előtt a nagy kiterjedésű Scudier-liget, a másik oldalon pedig nagy távolságban a poliklinika nagy kertje és ezentúl a katonai gyakorlóterület terül el. A rendház keresztépület, melynek utcai oldala az új utcára néz, a kereszt-szárnya pedig az intézeti telekbe nyúl és ablakai a tágas játszótérre nyílnak.

Az intézet elhelyezése ideális, mert míg egyfelől a város és közlekedés középpontjában fekszik, addig másrésztől tiszta, szabad levegővel rendelkezik.

Az intézet három épületből áll, úgymint: a gimnáziumból, a rendházból és kápolnából. A gimnázium és rendház között fekszik a kápolna, amely az előbbi kettővel össze van kötve és így a három épület egy összefüggő egészet alkot.

A gimnázium főbejárata a nagy körút felőli térre néz, a rendház bejárata szemközt van azon új utcával, amely az új Ferenc József-útról a bejárat tengelyéhez vezet. A rendház utcai ablakai keletre, az előadási termek ablakai délnyugatra, a rajztermek ablakai pedig északra néznek és így az égtáji fekvés kedvező; az ebédlő s ennek mellékhelyiségei, továbbá az elkülönített betegszobák az udvari szárnyba helyeztetek el és így ezek ablakai a belső parkra néznek.

Az elrendezésnél figyelembe vétetett a városrendezési és szé-
pészeti kívánalom is. Azon pontok képeztettek ki, amelyek szépi-
szempontról indokoltak és amelyeknek kiemelése tér, vagy utca lezárás
miatt kívánatosak voltak.

A gimnázium főbejárata a kiemelkedő kupolával és monumen-
tális kiképzésével a gyermekmenhely felé eső téren van, a másik
sarkon a kápolna három tornya a Józsefváros felé zárja le a kilátást,

„Te léssz az árvák gyámola“. (Falfestmény a főgimnázium kápolnájában.)

a rendház kiemelkedő főbejratának kiképzése pedig a Ferenc József-
útról bevezető utcáról érvényesül és ennek lezárásául készült.

Az utcai szárnyak által bezárt nagy terület nyáron játszótér, télen
korcsolya-pálya; a rendházi rész nagyterjedelmű, szépen parkirozott
üdülőkert gyanánt szolgál.

A telek hátsó részén üresen hagyott nagy terület még beépítésre
vár s ez egy később az intézethez csatolandó internátus, vagy más
bérbeadandó épület elhelyezésére igen alkalmas és értékes terület.

Az alagsorban a központi fűtés helyisége, szénraktár s más nagy raktárak nyertek elhelyezést, továbbá itt helyeztetett el a két iskolaszolga lakása is, amelyek közül az egyik összeköttetésben van a bejárat mellett levő portásshobával.

A földszinten a főbejárat egy tágas előcsarnokba s innen egy 6·5 m. széles lépcsőzet vezet a földszinti padló magasságába. A csarnok után egy kiszélesített előtér következik és ebből nyílik a főlépcsőház, melyben 2·5 m. széles háromkarú márványlépcsőzet közvetíti az emeletek között a forgalmat. A főbejáratától jobbra az igazgatói iroda, irattár, szülők tanácskozó szobája, tanári terem, tanári dolgozó, tanári könyvtár és öt tanterem nyert elhelyezést. A bejáratától balra a filológiai és földtani múzeum, tornatanári szoba, öltözők, láb- és zuhanyfürdők, mosdók és a nagy tornaterem tervezettek a megfelelő előterekkel és mellékhelyiségekkel.

Az I. emeleten a főlépcső egy tágas előtérbe vezet, melyből az intézet nagy dísztermének három ajtaja nyílik. A díszterem két emelet magasságú és karzattal, színpaddal és egy vele összeköttetésben levő előkészítő szobával van ellátva. A díszteremben 700 személy férhet el. Az emeletsorban még 10 kisebb és nagyobb tanterem helyeztetett el.

A II. emeleten a nagy rajzterem kapcsolatban a rajz-szertárral, a fizika- és természettudomány előadótermei s ezek szertárai, laboratórium és gyakorlótermei tervezettek, továbbá még két kisebb előadóterem.

A rendházban az alagsorban a nagy főzőkonyha, tálaló, kamrák, pincék, mosókonyha, fűtőhelyiségek, nagy szénraktár és szolgálakás, továbbá raktárak helyeztetek el.

A földszinten 3 tanári lakás, az igazgatói lakás, házikönyvtár, nagy ebédlőterem, társalgó, tálaló, kiszolgáló fiúk helyiségei, cselédség szobái nyertek elhelyezést.

Az I. emeleten 11 kétszobás tanári lakás, vendégszobák és mellékhelyiségek vannak.

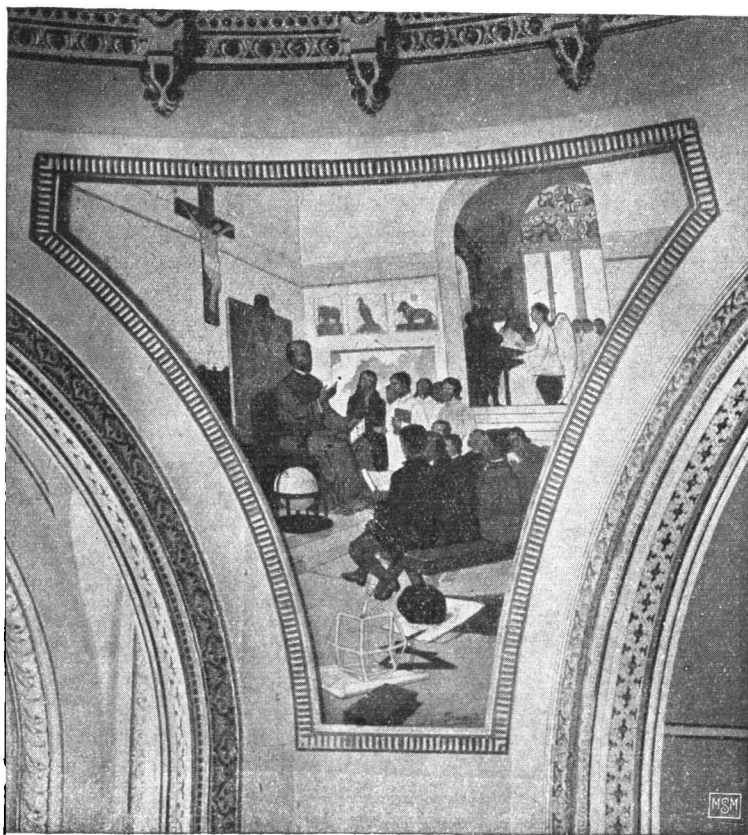
A II. emeletet a konviktus és felügyelő tanárok lakásai foglalják el. A konviktus négy részből áll. Mindegyik részhez egy hálóterem, egy tanulóterem és egy tanári lakás tartozik. Közös helyiségek a társalgó- és zeneszobák.

A második lépcső által elkülönítettett a beteg-osztály, két betegszobával, két ápolószobával, fürdőszobával, closettal és előszobával.

A kápolna 1000 egyén befogadására alkalmas, egy főoltárral,

két mellékoltárral, négy imazsámollyal, karzattal, két karzati lépcsővel az utcáról és külön bejárattal, a rendházzal zárt folyosóval összekötött sekrestyével, előtérrel.

A falak a pincében cementbe rakott téglafalak, a többi emeleten pedig a szükségnek megfelelően fehér mészbe vagy cementbe rakott elsőminőségű téglafalak.

Kalazanti szent József a reáltudományokra tanítja az ifjúságot.
(Falfestmény a főgimnázium kápolnájában.)

A mennyezetek mind vastartó közötti vasbeton mennyezetek, a kápolnában vasbeton a boltozat és kupola, úgyszintén a díszteremben is, melyek felülről parafakővel szigeteltettek el. A tornaterem mennyezete felszegezett parafakő mennyezet.

A padozat a tornatermekben, a konviktusi termekben, az ebédlő- és hasonló helyiségekben: mosható hézagmentes padló, a folyosókon aszfalt, a többi helyiségekben parket, a kápolnában pedig mozaiklapburkolat.

A tető cseréppel, a kápolna tornyai pedig eternit-palafedéssel vannak borítva.

Az épület művészi kiképzésénél elsősorba tekintetben vétetett az, hogy az épület külső képe visszatükrözze a belső helyiségek elosztását. Kivülről látható a belső helyiségek nagysága. Az összekapcsolt ablakok híven mutatják, hogy a terem, vagy szoba, melynek megvilágítására szolgálnak, hány ablakos, milyen elosztású. Minden tagozás az alaprajzi elrendezésből következik és feltünteteti azon szerkezetet, melyet hivatva van érvényre juttatni. Az intézet főbejárata monumentális és hatalmas lábazatával, szabadon álló kőoszlopaival, oromfalaival, mansardtetőivel és tornyával jelképezője azon erőnek, amely az intézetben rejlik; a rendházon és a gimnázium homlokzatán a keresztfaképzés, a gimnázium főhomlokzatán elhelyezett szent István és szent Imre, a templom főhomlokzatán szent Erzsébet és szent László szobrok, melyeket Kiss György jeles szobrász készített, a magyar keresztény katolikus jelleget az épület külsején is visszatükrözik.

A gimnázium többi architektonikus megoldása hozzá simul ezen főbejárathoz és azzal harmonikusan összefügg.

A kápolna átmenetet alkot a gimnázium és rendház között, mivel e sarok egyszersmind egy kiemelkedő és fontos pont is, ezért a kápolna fő- és két melléktornya oly arányban és oly módon képeztetett ki, hogy az átmenet mellett a kápolna, mint az intézet egyik főfontosságú része, kellően és méltóan érvényesüljön.

A rendházi nézet tömeg-elosztásából kifolyóan, de meg azért is, mert a rendház középbejáró része egy utcát zár le, a középső részt kellően és rendház méltóságához mértén, kellett kiemelni. Az intézet szempontjából fontos három főrész: úgymint a gimnáziumi főbejárat és a díszterem, a kápolna és a rendházi főbejárat tehát oly módon helyeztetett el és képeztetett ki, hogy az a városrendezés szempontjából fontos három főponton uralkodik és a látó vonalat megfelelően e szépiészeti szempontból fontos három helyen méltóan zárja le.

Úgy a külső, mint a belső architektura teljesen egyéni. Román alaptól kiindulva, magyaros felfogással mintegy kifejezésre kívánja juttatni a rend mindenkori magyar és vallásos szellemét. A kápolna belső kiképzése is ez irányt követi, anélkül azonban, hogy ezáltal a belső tér, vagy monumentális hatás hátrányt szenvedne. A középső magas kupola színes világítójával s Ferenczy festőművész által festett négy, a rend történetéből vett freskóval, lágy vonalú ornamentikájával

és gazdag aranyozásával felemelő hatással van a szemlélőre. A többi keresztszárnyak boltozatai és gazdag kiképzései: a márvány-burkolat, a művészi figurális festett ablakok és a fehér márványból készült oltárok és szobrok emelik a hatást és jóleső felemelő hangulatot keltenek.

Az intézet alacsony nyomású, központi gőzfűtéssel szereltetett föl. A gimnáziumnak külön fűtése van két kazánnal, a rendháznak szintén külön fűtése van s itt szintén két kazán áll rendelkezésre. A kápolna a rendház fűtésébe be van kötve és így fűthető. Szükséges volt két

A főgimnázium tanári könyvtára.

külön kazántelep felállítása, mivel a rendház és a gimnázium fűtése esetleg különböző időben kívánatos s egy kazántelep esetén ez nem volna célszerűen eszközölhető.

Nemcsak a tanterekben, hanem a folyosókon, előtereken és mellékhelyiségekben is vannak fűtőtestek. A tanterekben az ablak mellvédekben elhelyezett bordás fűtőtestek szereltettek, melyek külső hideg levegővel vannak összekötve, és így állandó friss előmelegített levegő áramlik a tantermekbe. Ezen fűtőtestek burkoltak és perferált vaslemezzel láttattak el. A szobákban, kápolnában és más hasonló helyiségekben szabadon álló síma felületű rádiátorok szereltettek.

Mint a gyakorlat bebizonyította, a fűtési berendezés jól bevált, egy fűtő és egy kiegészítő végzi az egész fűtést és a szénfogyasztás nem sok.

A gimnázium egész épületében és a rendházban, az ebédlőteremben központi szellőzés alkalmaztatott. Az összes tantermek szellőzői a padláson végig vonuló és kellően méretezett rabbitz-csatornába nyílnak, amely egy helyen deflektoron át a tetőn szabadba vezet. A deflektorba egy villamos motor által közvetlenül hajtott ventilátor helyeztetett el, mely ha működésbe hozatik, 10 perc alatt az egész épület elhasznált rossz levegőjét a szabadba hajtja. Ugyanilyen felszerelés alkalmaztatott a nagy ebédlőteremnél is.

Az intézet mélyfuratú kútból nyeri a vizet.

A víztartány egy magas víztoronyba helyeztetett el, amelybe a vizet villamos erővel hajtott Garvens-szivattyú nyomja. Az egész vízvezetéki hálózat, mely az intézet minden szükséges pontjára kiterjed, e víztartányból nyeri a vizet és ezenkívül a telken elhelyezett öntözőcsapokat és az épületben felszerelt tűzcsapokat is ellátja. A vízvezetéki csővezeték különben, amint a városi nagy vízvezeték elkészül, a városi vízvezetéki hálózatba bekapcsolható.

Az épületek és az egész telek csatornával láttatott el. A csatornahálózatnak ezideig ideiglenes lefolyása volt, de most, mivel már a városi csatornázás elkészült, az intézet csatornahálózata is bekötetik a városi csatornába.

A világítás úgy az összes tantermekbe, mint minden más egyéb helyiségbe, díszterembe és kápolnába is bevezettetett, úgy a világításhoz szükséges villamos áramot, mint az összes motorok hajtására szükséges áramot a városi villanytelep szolgáltatja.

Úgy a konviktus, mint a tanárok fürdője gázvíz melegítésre rendeztetett be. A tornaterem mellett levő nagy fürdő meleg vizét pedig szintén gáz által melegített két darab nagy Boyler szolgáltatja. Gáz vezetett be ezenkívül a konyhába és az ebédlő külön fűtésére is. A gázt a városi légszeszgyár szolgáltatja.

Topografiai leírás.

A gimnázium helyiségeinek méreteit a következő táblázat mutatja:

	Magasság	Hosszúság	Szélesség	Terület m ²	Térfogat m ³
Földszint.					
Tornacsarnok	7 90	25 00	10 00	250 00	1975 00
Lépcső (mellék)	—	5 60	2 40	13 44	—
Fürdő	5 43	8 70	6 27	54 54	294 30
Ruhatár, öltöző	5 43	6 52	5 24	33 80	182 52
Tornatanár szobája	5 43	6 48	3 88	25 45	136 16
Árnyékszék	5 43	9 30	3 45	15 64	84 24
Raktárhelyiség	4 00	10 30	9 15	47 38	189 32
Segélyzőkönyvtár	4 00	6 12	4 79	29 31	117 24
Portás	4 00	4 50	3 94	17 73	70 92
Előcsarnok	5 50	9 85	6 50	64 02	352 00
Előtér	4 00	10 30	4 47	46 04	184 16
Lépcső	—	7 73	6 10	47 15	—
Előszoba	4 00	6 12	4 40	26 92	107 38
Igazgatói iroda	4 00	6 12	4 79	29 31	117 24
Irattár, fogadó	4 00	10 30	9 15	47 38	189 32
Tanári tanácskozó	4 00	9 30	6 50	60 45	241 80
Árnyékszék	4 00	9 30	3 45	15 64	62 56
Tanári dolgozó	4 00	6 27	5 60	35 09	140 36
Tanári könyvtár	4 00	10 30	6 27	64 57	258 28
Utazók szobája	4 00	6 27	5 60	35 09	140 36
1. Tanterem	4 00	9 30	6 50	60 45	241 80
2. Tanterem	4 00	11 27	6 27	71 19	284 76
3. Tanterem	4 00	11 26	6 27	71 19	284 76
Énektér	4 00	9 30	6 50	60 45	241 80
Kápolna	—	25 81	10 20	263 16	—
Folyosó	4 00	93 76	2 72	253 26	1013 04
I. emelet.					
Szabadkézi rajzterem	4 25	8 70	6 50	56 55	237 30
4. Tanterem	4 25	9 30	6 75	63 24	265 44
Árnyékszék	4 25	9 30	3 45	15 64	65 52
Diszterem	4 25	10 30	9 15	47 38	198 08
Előtér	8 70	20 00	10 00	200 00	1740 00
Előtér	4 25	10 30	4 70	48 41	208 12
Történelmi és földrajzi szertár	4 25	10 30	9 15	47 38	198 08
Árnyékszék	4 25	9 30	3 45	15 64	65 52
5. Tanterem	4 25	9 30	6 75	63 24	265 44
6. Tanterem	4 25	11 30	6 50	73 45	316 48
7. Tanterem	4 25	11 30	6 50	73 45	316 48
8. Tanterem	4 25	9 30	6 75	63 24	265 44
9. Tanterem	4 25	11 30	6 50	73 45	316 48
10. Tanterem	4 25	11 30	6 50	73 45	316 48
11. Tanterem	4 25	9 30	6 75	63 24	265 44
Folyosó	4 25	93 76	2 80	262 64	1129 18
II. emelet					
Rajzterem	4 00	18 48	6 50	120 25	481 00
Rajzszertár	4 00	10 30	9 15	47 38	189 32
Árnyékszék	3 60	9 30	3 45	15 64	56 16
Fil. szertár	4 00	10 30	9 15	47 38	189 32
Árnyékszék	3 60	9 30	3 45	15 64	56 16

	Magasság	Hosszúság	Szélesség	Tertület m ²	Térfogat m ³
Természetrizai szertár	4'00	9'30	6'75	63'24	265'44
Természetrizai gyakorló	4'00	7'66	6'50	50'05	200'20
Chémiai labororium	4'00	6'50	3'50	22'75	91'00
Természetrizai előadó	4'00	11'34	6'50	73'45	316'48
12. Tanterem	4'00	9'30	6'75	63'24	265'44
Előtér	4'00	10'30	4'70	48'41	208'12
Fiz. szertár	4'00	11'30	6'50	73'45	316'48
Fiz. gyakorló	4'00	7'90	6'50	51'35	205'40
Chémiai labororium	4'00	6'50	3'30	21'45	85'80
Fiz. előadó	4'00	9'30	6'75	63'24	265'44
Folyosó	4'00	93'76	2'80	262'64	1129'18

A termék köbtartalma megfelelő, a felsőbb osztályok népességét tekintve a tantermek mindegyikében szükséges lett volna a nagyobb méret (73'45 m²).

Lássuk ezután, hogy a vallásos nevelés és tanítás megvalósítására milyen eszközök állanak rendelkezésre az új intézetben.

Az új piarista kápolna.

A régi piarista templomnak mintegy folytatásaképen új intézetünknek lényeges kiegészítő része a kápolna. A külső homlokzat és belső kiképzés teljesen egyéni s hajlik a román stílushoz, a templom hajója felett emelkedő kupola azonban a bazilika stílusra emlékeztet. Szépességét nagyon emeli a sikerült festés, fehér alapon erős aranyozással, egyszerű kivittel. A templomba lépőnek először a hatalmas főoltár tűnik szemébe három szoborcsoportozatával. A középső Krisztust a keresztfán, az epistola oldalon lévő szent János evangelistát, az evangéliumi rész Máriát, a fájdalmas Szüzet ábrázolja, a főoltár fölött a színes ablak a Szentlelket s ezzel egy magasságban a templom hajójában levő színes ablak Jézus szent szívét jelképezi. Mindakét ablak Klemann János orczyfalvai lakos nagylelkű adománva, ki halálával eltelve a kegyesrend iránt, melynek tanítói és nevelői vezetésében János és Miklós tiai nyolc éven át részesültek, készíttette a két üvegfestésű ablakot.

A főoltár mellett balról az üvegfestésű ablak Kalazanti szent Józsefet ábrázolja tanítványával, jobbról a felsőn szent István tárul elénk, amint a boldogságos Szűztől a koronát átveszi, az alsón szent Imre, a magyar ifjúság védőszentje.

A templom hajójában van a két mellékoltár. Eredetileg négy tervezetett, azonban költség hiánya miatt egyenlőre csak kettő volt megvalósítható. Úgy a főoltárnak, mint a mellékoltárnak alsó része

tiszta márvány, úgyszintén a lépcső is, a felső része fafaragvány, képek helyett mindakét oltáron szobrok foglalnak helyet. A baloldalon látjuk Jézust az olajfák hegyén, a jobboldalon szép kidolgozású fafaragvány Kalazanti szent Józsefet tanítványaival ábrázolja. A mellékoltárok mellett a fülkében Jézus, Mária, szent Erzsébet és szent László szobrai emelik az áhítatot.

A templom kupolájának négy pillérmezőjébe Ferenczy József festőművész négy képet festett, a képek tárgya épen úgy, mint a pendantifok alakja, mérete meg volt adva a művésznek. A képek tárgya Kalazanti szent Józsefnek, a rend alapítójának, a nagy nevelőnek életéből vett négy jelenet.

Az első kép Kalazanti szent József életének azt a nevezetes részét örökíti meg, midőn a kegyesrend alapítója e szózatot hallva: „József, menj Rómába, te reád hagyatott a szegény, az árváknak te léssz gyámola“, Rómába megy és Scholae Piae néven 1597-ben megnyitja a kegyes iskolákat. Az égi szózat kifejezői: a négy angyal, mint a művészet, hit, világosság és tudomány jelképezői; Kalazanti szent József előtt az elhagyott gyermekek láthatók. A második képen Kalazanti szent József az iskolában tanít. A reáltudományokra tanítja az ifjúságot, mint amelyek tanításában a piaristák a humanisztikus korban is kitűntek. A képen középkori iskolaszobát látunk benyilóval, mert a nagy nevelő és tanító, amíg a teremben egy osztállyal foglalkozott, a többieket a benyilóba küldte imádkozni, tehát a vallási és reális oktatást, mint Kalazanti szent József két fő irányát fejezi ki a második kép.

A harmadik kép tárgya: XV. Gergely 1621-ben megerősíti a kegyesrendet s átadja Kalazanti szent Józsefnek az alapító levelet. A pápa korhű ornátusban, balkezában a levelet tartva, jobbájával megáldja Kalazanti szent Józsefet, aki előtte térdel. A negyedik kép a mai kollégiumot a tanuló ifjúsággal ábrázolja, felette az égi jelenettel; Kalazanti a boldogságos Szűztől esdi le az áldást a tanítókra s a tanuló ifjúságra.

A terjedelmes, mozgalmas jeleneteket ábrázoló képek kigondolásában, az adott kis területen életnagyságú alakok csoportos és jellegzetes egyéni előállításban, a képeknek a falak s az üvegfestésű ablakok élénk színéhez való alkalmazásában nehézségekkel küzdött a művész. A színezés élénknek látszik, azonban a templom gyenge világítása mellett idővel a színek veszíteni fognak élénkségükből s a környezettel teljes összhangba vegyülnek. A képeknek freskóknak

kellett volna lenniök az eredeti szerződés értelmében, azonban a művész előtt ez a megvalósításkor kivihetetlennek mutatkozott, így készültek a falfestmények szárazon festve, finom gipsz alapon. A festék temperafesték.

E festmények a piarista templom ékességére szolgálnak s műtörténeti szempontból figyelmet érdemelnek. A bejáratnál a két üvegfestésű ablak egyikén tanuló ifjút látunk, feje fölött az őrző angyal kiterjesztett karjával, a másikon Jézust a kisdedek között. A kápolna hajója teljesen szabad, padok csak a bejárat mellett levő két oldalon terveztettek. A kápolna 1000 egyén befogadására alkalmas. A földszintről két lépcső vezet a nagy karzatra s az első emeletről is két bejárat van. A rendházból a sekrestyébe zárt folyosó vezet. Az utcáról is külön bejárata van a kápolnának, két oldalt parktól szegélyezve.

A kápolna oltárait dr. Glattfelder Gyula csanádi püspök 1912. jan. 22-én, a szent család ünnepén consecrálta a város előkelőségeinek jelenlétében, szent Generosus és szent Faustus martyroknak ereklyéit helyezvén el mind a három oltáron. Ebből az alkalomból a tanuló ifjúsághoz s a nagy közönséghez eszmékben gazdag, magasztos életelveket, aranyigazságokat tartalmazó beszédet intézett.

A néma kövekből Isten dicsőségére, a tanuló ifjúság, a hívek lelki épülésére, a szent miseáldozat bemutatására templom építettett s az Úrhoz méltó templom oltárainak consecrálásával Isten segítségével megvalósult az alapköben elhelyezett emlékirat utolsó pontja is.

A konviktus.

Az a bizalom, mely a társadalom részéről a magyar kegyes-tanítórend vezetése alatt álló tanintézetek iránt minden időben megnyilvánult, már a régi időben konviktusokat létesített a rend egyes társházaival kapcsolatban. Szent-Annán egy nemes gondolkozású úrnő, Tomeján Margit, már 1774-ben tervez nemesi konviktust, mely rövid idő múlva kegyesrendi tanárok vezetése alatt 30 nemes ifjúval meg is nyílik. Ez az intézet azonban már 1784-ben II. József rendeletének áldozatúlvá esett. A temesvári társházban 1807-től kezdve van konviktus, de 1824—1854-ig nem találunk említést konviktorokról.

Amidőn a nemes áldozatkészség az ifjúság vallásos és hazafias nevelésének díszes csarnokot emelt, a kegyesrendi társházban a konviktus is új otthont és új épületet nyert. A konviktus, melyben a tervezet szerint 30 tanuló fér el, a kegyesrendi társház egész második

emeletét foglalja el. Célja, hogy egészséges, kellemes otthont nyújtson a bentlakó ifjúságnak, s hogy az ifjúság lelki, szellemi fejlődését nemes irányban vezesse.

A konviktus termei tágasak, világosak és pormentesek. Hat kisebb hálóterem és két közös tanulószobán kívül a szellemi munka után kellemes szórakozásul szolgál: a társalgó- és a zongoraterem, a billiárdterem, a tágas udvar s a ház kertjében a tenniszpálya.

A szülők vagy rokonok, ha meglátogatják a bennlakó tanulót, az erre a célra szolgáló tanácskozó teremben beszélhetnek vele.

A konviktorok a tanári testülettel egy időben és közös asztalnál étkeznek.

Tanári könyvtár.

A gimnáziumi épület déli. oldalán a földszinten van a tanári könyvtár. Hogy valamely könyvtár céljának megfeleljen, kell, hogy jól elhelyezhető, áttekinthető berendezésű és könnyen kezelhető legyen. Főleg tehát három körülmény jön tekintetbe: a berendezés, az elhelyezés és a használhatóság. Könyvtárunk mind a három követelménynek megfelel. Két teremből áll. Az egyik 10·30 hosszú, 6·27 széles, szép tágas helyiség, a tulajdonképeni könyvtár. Berendezése raktárszerű, mint amely a legcélszerűbb, amennyiben leginkább biztosítja a helykihasználást, az áttekinthetőséget és a kezelhetőséget. A könyvek tizenöt 2·30 magas, 2·30 hosszú és 50 cm. mély kettős szekrényben vannak elhelyezve, melyek mindkét oldalon használhatók s a legfelsőbb könyvsor is elérhető szabad kézzel. A polcok acélsínekbe beillő rézcsapok segítségével mozgathatók és a könyvek nagysága szerint bármily magasságra állíthatók. A szekrények a falakra merőlegesen és egymással párhuzamosan vannak felállítva olyképen, hogy a terem közepén 1·37 széles utat alkotnak, egymástól való távolságuk pedig 60 cm.

Ezen állványokon vannak a könyvek szakcsoportok szerint. A római számmal jelzett szakok a következők: I. Enciklopédiák, gyűjteményes vállalatok, könyvészet, akadémiai kiadványok. II. Hittudomány és bölcsélet. III. Nevelés- és oktatástan, pedag. történet, testgyakorlás, egészségtan. IV. Klasszika filológia. V. Modern nyelvtudomány és szépirodalom. VI. Mennyiségtan és természettudomány. VII. Történelem és földrajz. VIII. Jog, állam- és hadtudomány, statisztika. IX. Művészetek, régészet, fényképészet. X. Vegyestart.

iratok, folyóiratok, jegyzékek, évkönyvek, emléklapok, naptárak. XI. Iskolai értesítők.

Minden egyes szakon belül a könyvek két csoportban állítatnak fel, az alsó polcokon a 4.-rt. és nagyobb, felül a 8.-rt. és kisebb alakú könyvek. A számozás is kétféle s mindegyik csoportnál külön-külön kezdődik. Az új beszerzés azután folytatólagos számozást nyer és az illető alak végére járul a szakcsoport állványán, ahol elegendő hely van hagyva a gyarapodásra, szem előtt tartva a prédikátor intelmét: *faciendi plures libros nullus est finis*.

Katalógus háromféle van: a folio könyvalakú járuléki napló (egyúttal leltár is), amelybe a könyvek a beérkezés sorrendje szerint jegyeztetnek be. A betűrendes cédula címtár, felölelve a könyvtár egész anyagát és a szakcímtár, amely abc-rendben sorolja fel az egy szakba tartozó műveket.

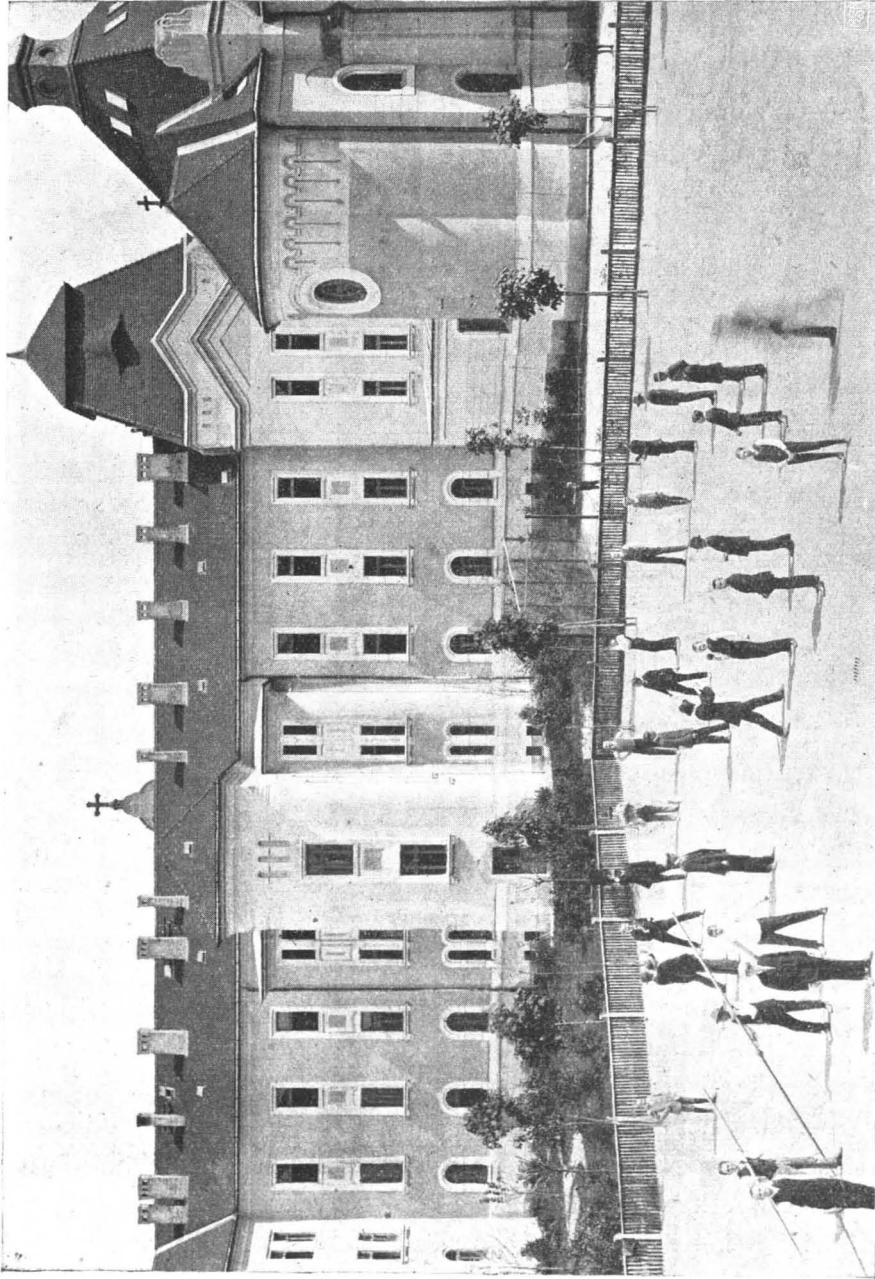
Ez a tanári könyvtár otthona. A lelki felüdülésnek és benső fejlődésnek tiszta, derűs és csöndes helye. Itt állanak egyszerű, cifrátlan, de célszerű polcos szekrényeikben a „*pharmaca animae*“, a kegyestanítórendi címeres *exlibris*-szel ellátott könyvek barátságos sorokban, mindenkor készen megszólalni és kifejtetni üdvös hatásukat az új környezetben is.

Ami magát a könyvanyagot illeti, a könyvtár részint vétel, részint ajándék útján évenként szaporodott s a régi kimutatás szerint állománya 6417 kötet. Minthogy azonban egyrészt az átköltözés és új elhelyezés miatt új leltározás és rendezés vált szükségessé, másrészt új anyag is, különösen pedig mintegy 400 intézet több ezerre menő értesítője is besoroztatott a régi állomány közé, a teljes jelenlegi állapot csak a rendezés és összeírás végleges befejezése után állapítható meg.

Ifjúsági könyvtár.

Az ifjúsági könyvtár nagyobb és kisebb könyvtárt foglal magában. A felső osztályú tanulók számára olvasótermül is szolgáló nagyobb könyvtár az intézet egyik első emeleti termében a célnak teljesen megfelelő három nagy szekrényben van elhelyezve.

A négy felső osztály tudományos és irodalmi ismereteinek gyarapítására szolgál s osztályok szerint van csoportosítva. Főleg régibb és újabb szépirodalmunk remekeit tartalmazza s így hathatós előmozdítója a kötelező olvasmányok mellett nemzeti irodalmunk közvetlen megismerésének. Körülbelül 1300 művet foglal magában s nyomtatott

A főgimnázium udvara játszótérrel, kocsolya- és teniszpályával, a társház parkjával.

könyvjegyzék teszi az ifjúság számára áttekinthetővé és könnyen hozzáférhetővé.

A kisebb könyvtár az alsó osztályok számára ajánlott műveket tartalmazza. A meseirodalom gyöngyein kívül főleg nemzeti irányú, hazafias és vallásos műveket foglal magában, számra nézve mintegy 500-at. Szintén osztályok szerint van csoportosítva s a megfelelő osztálytermekben az osztályfőnökök, illetőleg a magyar nyelv tanárainak felügyelete alatt van.

Természettani szertár.

Intézetünk természettani szertára már terjedelménél, beosztásánál és elhelyezésénél fogva is alkalmas arra, hogy benne a tanár ne csak a tanítás céljait szolgáló didaktikai jellegű kísérleteket végezzen, hanem hogy kutatás céljából is kísérletezhessék; a tanulóknak pedig alkalmat nyújt arra, hogy maguk is kísérletezzenek és esetleg egyes könnyebben előállítható kísérleti eszközöket maguk is készítsenek, ami szintén igen ajánlatos, mert a tanuló kísérlete annál értékesebb, minél több benne az autodidaxis.

Szertárunk négy tágas helyiségből áll, u. m.: előadóteremből, dolgozószobából és két nagy szertári teremből, amelyekben a készülékek üvegszekrényekben vannak.

Az előadóteremben van az elektromos kísérletekhez szolgáló kapcsoló tábla, elektromos transzformátorral kapcsolatban (közös tengelyre szerelt motor és dinamó), s a fénytani kísérletekhez szükséges fali heliosztat.

Az előadóteremből a dolgozószobába jutunk: ezután következik a kisebbik szertárszoba egy nagy előkészítő asztallal és három nagy üvegszekrényvel a hő- és fénytani eszközök számára. A kisebbik szertárszobát egy ajtó választja el a nagy szertárteremtől, melyben négy üvegezett szekrény van a mechanikai, hangtani, elektromossági és csillagászati eszközök részére. A szekrények 2·60 m. magasak és 0·55 m. mélyek, üvegezett ajtókkal, belül négy mozgatható osztálydeszkával, anyaguk fenyőfa, kívül szürke, belül fehérszínűre festve és lakkozva. A nagyobb és így a szekrényekben el nem helyezhető eszközök a két szertárszobában közepén nyertek elhelyezést.

A természettani szertár felszerelése, bár az áthurcolkodás alkalmával több eszköz hasznavehetetlenné vált és így az új leltározás alkalmával kiselejtezett, úgy mennyiség, mint minőség tekintetében a sikeres oktatás céljainak általában megfelel.

Természetrajzi és vegytani szertár.

A természetrajzi oktatás számára négy helyisége van az intézetnek. Egy szolgál előadóteremül, melyben az ifjúság hét sor menedékes elhelyezésű hosszú padokban foglal helyet. Az előadásokat kísérő szemléltetésekre egy egyszerű felszerelésű, gázzal és részben vízvezetékekkel ellátott előadóasztal szolgál, ritkább esetben a fel-lemozdítható táblával takart előadófülke, mely utóbbi jelen formája miatt átépítésre vár.

Az előadóterembe két ajtó nyílik, egy nagy a folyosó felől és egy keskeny a szomszédos előkészítőterem felől. Ez előkészítő szobának

A konviktus tanuló terme.

az ideiglenes bútorzata és felszerelése egy esztergapad-, egy szerzőszámartó nyitott polc- és egy íróasztalból áll.

Intézetünk tervezői és építői nem hagyták figyelmen kívül a külföldi középiskolákba már régebben s egynéhány hazai intézetbe a közelmúltban bevezetett kémiai és biológiai gyakorlatokat sem, amidőn számukra egy tágas termet tartottak fenn. Ez az előkészítő terem és a múzeum között foglal helyet. Jelenleg a tanár dolgozószobája. Eredeti rendeltetésétől eltérő célját most akként szolgálja, hogy ez a terem tartalmazza a műszereket. Részletezve: itt vannak a mérlegek, a centrifugáló gép, a destilláló kazán, a sterilizátor,

aquariumok, továbbá egy középiskolai mikrotechnikai felszerelés, mikroszkópiumok, fixáló, festő edényzet s egyéb reagensek.

Az utolsó terem a múzeum, amelyet jóformán teljesen kitölt a középső elhelyezésű két hatalmas s eléggé célszerű üvegszekrény, melyek kitömött állatok számára készültek. A falak mentén 5 darab szekrényben helyeztettek el ideiglenesen a szemléltetésre szánt növények, ásványok, kőzetek, kőületek, csigaház-, kagylóhéj-, bogár-, esontváz-gyűjteményeink, anatómiai készítmények, utánzatok stb.

Nagy buzgalomról, lelkesedésről, munkában eltöltött esztendőkről beszél mindegyik gyűjtemény. Szorgalmas és szakavatott kezek rakták a tárgyakat hosszú évtizedeken át együvé s a jövő feladata lesz a gyűjteményeket a tanítás céljaira alkalmas és használható módon, systema szerint e célra készítenő szekrényekben értékesíteni.

Történelmi és földrajzi szertár.

A szertár terme az első emeleten van és idetartoznak: globusok, térképek, fali képek, régi tárgyak és pénzek, amelyek a tanítás szemléltetésére szolgálnak.

Filológiai szertár.

A klasszika filológiai s művészettörténeti szertár az intézet második emeletén egy sarokteremben nyert elhelyezést, amelyben a művészeti oktatás szemléltető eszközei, óklasszikai tárgyú gipszszobrok, szoborcsoportozatok érdemelnek megemlést. A nagyszámú kép és Wittenberger Antal kanonok ajándékából összeállított értékes fotográfiagyűjtemény a szemléltető előadás igen jó segédeszközéül szolgál.

Ének- és zeneszertár.

Intézetünk nagy gondot fordít a műének és a zene művelésére. A tisztán e célra bebútorozott és felszerelt terem úgy higiénikus, mint pedagógiai szempontból igen alkalmasnak bizonyult. Nagyban megkönnyítik az ének- és zenekarok betanítását a szertár több gyűjteményének kellő számban rendelkezésre álló szólamai. A szertár értéke körülbelül 1000 koronára tehető.

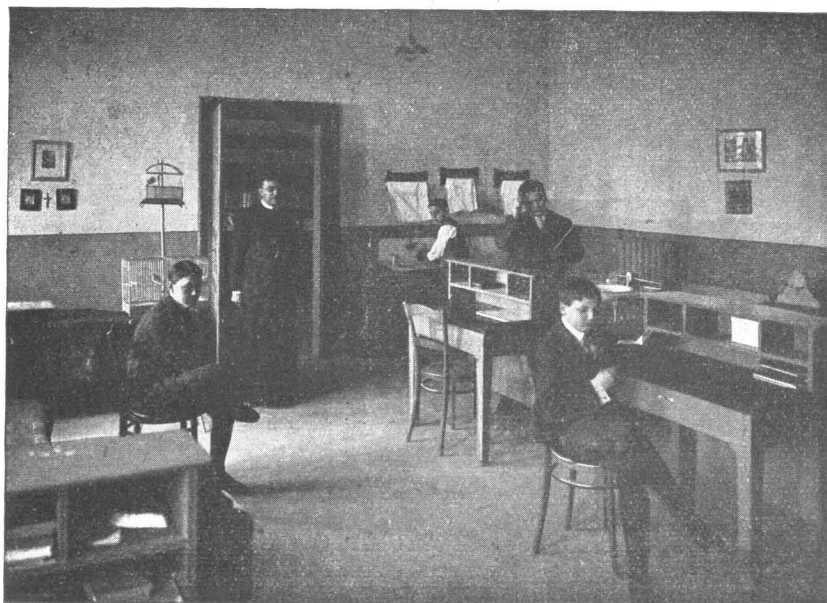
A rajzterem és rajzszertár.

A főgimnázium épületének bal szárnyán, második emeletén foglal helyet a rajzterem és rajzszertár, mely úgy a mértani, mint a szabadkézi rajz tanítására alkalmas.

A teremben a mértani rajzhoz 18 darab 2 méter 60 cm. hosszú négyüléses rajzasztalok vannak a megfelelő mennyiségű székekkel. A rajzasztalok a szükséghez képest vasrámával felszerelhetők a gipsz és egyéb tárgyak felállítására az egyéni rajzolásnál.

A csoportrajzoláshoz a görög-pótló rajznál 2 darab 50 cm. magas, 1 m² földlappal ellátott modelltartó használtatik, amelyet a tanulók a világitási viszonyhoz megfelelőleg körülülnek.

A rajztábla, amely 3 méter hosszú és 1,22 méter széles, két egymás mögött csigán fel- és lehúzható fekete tábla, a terem keleti végében a tanári asztal és emelvény mögött van elhelyezve.

A konviktus egyik hálóterme.

A rajzterem megvilágítása függönyök által szabályozható. A terem a körülményekhez képest a mennyezettől a padozatig — amely aszbeszt — leérő, sötétzöld, átlátszhatatlan szövetű, csigával össze- és széthúzható függöny által két részre osztható, miáltal az egyik részben dolgozó tanulókat a másik részből jövő fény nem zavarja. Az ablakokon szintén ugyanilyen szövetű függönyök vannak, még pedig a 3-3 ablak középső ablakának függönye felülről lefelé eresztethető és szabályozható, míg a többi ablakok a szükséghez képest lefüggönyözhetőek, vagy nyitva hagyhatóak. Az esetleges alkalomhoz képest a rajzterem villanyvilágítással is el van látva; erre a célra 13 darab lámpa szolgál, amelyek minden második pad fölött fel- és lehúzhatóak.

A terembe elővigyázatból a központi fűtésre berendezett fűtőtesteken kívül 2 darab 2 méter 30 cm. magas vaskályha állíttatott be, amellyel a terem külön is fűthető.

A tanulók rajztábláikat a teremben két rekeszre osztott nagy szekrényben helyezhetik el. A rajzterem falait a tanulók jobb rajzai és festményei díszítik.

A rajzterem nyugati végébe nyílik a szertár ajtaja, amely egy gömb-cikkely alakú helyiség. Az épület kanyarodásához képest a terem egyik fala enyhén görbül, amelyen három nagy ablak van. A világítást a függönnyel ellátott ablakokon át észak-nyugatról nyeri.

A tanszerek elhelyezésére 2 darab kettős üvegajtóval ellátott, továbbá 2 darab 2 méter magas és 1·30 méter széles szekrény készítettett. A lapminták számára pedig egy 90 cm. magas, 1·30 széles és 2 méter 10 cm. hosszú fiókos szekrény készült, a gipszminták pedig a falakon foglalnak helyet. A tanulók rajzai egy nagy 2 méter 50 cm. magas kettős ajtóju, kerekre beosztott szekrényben helyeztetnek el.

A közepső ablakkal szemben egy tanári emelvényes és fiókos asztal egészíti ki a rajzszertár bútorzatát.

Tornaterem.

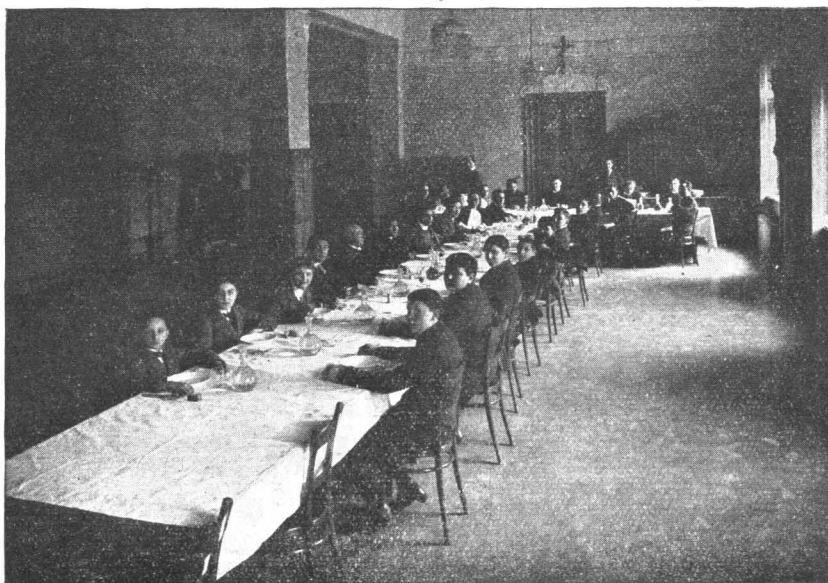
Intézetünknek egyik dísze a tornacsarnok, amelyben az ifjúság testképzésére különféle eszközök állnak rendelkezésre.

A tornacsarnok a főépülettel összeépítve, a főbejárattól balra esik. A főépület előcsarnokából zárt üvegajtón keresztül átmegyünk a tornacsarnok előterébe, melynek hossza 18 m., szélessége 2·57 m. Az előtérben a tornaórára jövő tanulók sorakoznak és csoportonként az öltözőbe vonulnak. Az öltözőben 10 szekrény van, minden szekrény 60 rekeszsel, a tornaruhák és cipők elhelyezésére, továbbá 4 darab 2 méter hosszú pad könyvtartó polccal és 64 darab ruhafogassal. A tornaruha beszerzése minden tornászra kötelező. Az előtérből két-szárnyú ajtó nyílik a tornaterembe. A terem falazatában vízhatlan réteg van a talajvíz felszívódása meggátolására, ennél fogva száraz és kellemes levegőju; padozata fenyő hajópadló, amely évenként többször amerikai olajjal bekenve, pormentes. A terem világosságát délről és északról a hosszfalakon elhelyezett 5—5 nagy ablak szolgáltatja. Az ablakok az alaptól 2½ méter magasságban vannak elhelyezve; a szellőztetésre használt ablakrész 3½ méter magasságban van s így a szellőztetés óra alatt is minden veszedelem nélkül végezhető. A terem-

ben 5 nagy központi fűtőtesten kívül van egy nagy kályha is a délutáni fűtéshez.

A teremben 5 méter magasságban 2 darab 30 cm. és 20 cm. vastagságú fagerenda van a függő és eltolható szerek fixirozására, továbbá két 20 cm. és 10 cm. vastagságú kisebb gerenda a mászópóznák és kötelek elhelyezésére.

A terem a következő szerekkel van felszerelve: 4 drb. 5 méteres létra a szélességi falba erősítve, használható függélyes, vízszintes és rézsútós felállításban. A vízszintes és rézsútós felállításnál a létrákat 5 méter távolságban levő két ketlős bomra fektetjük. A bomok a

Étkező terem.

gerendán elhelyezett sinszerkezettel a falhoz tolhatók. A létráktól jobbra és balra a hosszfalaktól egy méter távolságban a kis gerendákon vannak a mászószerek. A két pár gyűrűhinta és két eltolható nyújtó a terem közepében levő másik nagy gerendán van meg erősítve. A 28 szakaszból álló svéd falilétrák a hosszfalak mellett kaptak elhelyezést; a svéd falilétrákhoz tartozik 7 drb. pad is. Van továbbá 3 drb. szabályozható korlát, 1 drb. ló, 1 drb. bak, 4 drb. ugrózsámoly, 3 pár ugrómérce a magas- és rúdugráshoz, 4 drb. ugródeszka, 1 drb. rohamdeszka, 2 drb. mélyugrási polc, 4 drb. nyereg a bomhoz, 4 drb. ugrószőnyeg, 3 drb. bambuszrúd, 2 drb. kötél a tornatánchoz, 2 drb. díszkosz, 2 drb. vasgolyó, 5 drb. füleslabda. Az összes

torna-kéziszerek egy állványon nagyon alkalmas elhelyezést nyertek, ugymint: 60 drb. fabot, 60 drb. vasbot, 80 pár súlyzó, 55 pár buzogány.

A tornateremből közvetlenül a fürdőszobába léphetünk, ahol az ifjúság a tornaóra alatti izzadtságot lemossa magáról. A vizet egy gázfűtőkészülékkel lehet felmelegíteni. A fürdőszobában a fal mellett lévő kabinokon kívül van 3 mosdó és 9 zuhany; a szoba közepén foglal helyet a fürdőmedence.

A tornacsarnokban van a tornatanár dolgozószobája, több szekrénnel a vivőszerek és tornaszerek elhelyezésére.

A tornaelőtérből ajtó vezet a tornaudvarra, ahol a fölállítandó nyári tornaeszközök az ifjúság testi nevelésére s a lélek felüdülésére a leghathatósabban fognak közreműködni. Az udvar alakja trapezoid, területe 2000 m.² Az udvar planirozva van és a vizet a közepén elhelyezett csatorna szállítja az udvar felocsolására. Az udvart egy 70 cm. magasságú léckerítés választja el a rendház díszes parkjától. A kerítés mellett élő sövény húzódik. Két oldalról vadgesztenye és diófák szegélyezik.

A tornaterem épülete mellett 14 m. hosszú és 8 m. széles földterület 40 cm. mélyre beásva és homokkal ellátva, alkotja az ugrópályát.

* * *

Az intézet műszaki leírása, az épület helyiségeinek, szertárainak ismertetése után nem lesz érdektelen röviden érinteni azokat az egészségügyi szempontokat, melyek az illetékes tényezőket az intézet létesítésében vezérelték.

Mindenki előtt tisztában áll ma már az a tudat, hogy az iskolának nemcsak az oktatás és nevelésre, hanem az ifjúság egészségére, testi fejlődésére, a test erőinek céltudatos művelésére is kiváló gondot kell fordítania. Épen ezért mindennél fontosabb egy új intézet építésénél az, hogy az iskola higiénikus szempontból minden tekintetben megfeleljen. A legkisebb hiány, a legcsekélyebb mulasztás nemzedékek sorozatán át érezteti káros hatását. E célért áldozatul kell hozni minden költséget s minden más szempontot, legyen az akár az intézet művészi kivitele is, mert igen helyesen mondja az életben használt szólasmód: „Első az egészség“. Az intézetnek nemcsak a családi otthonban higiénikus s kedvező viszonyok közt élő növendékek egészségének megtartására s fejlődésének biztosítására kell figyelnie, hanem pótolnia s orvosolnia kell a kedvezőtlen családi körülmények közt élő

növendékek fejlődésében előállott hiányokat, vagy zavarokat, valamint a nevelésben, épúgy az egészség ápolásában és a test fejlesztésében az iskolának kell a mai nehéz viszonyok között épen a vezető szerepet átvenni, mert csak így juthat az iskola hivatása fontosságának igazi magaslatára.

A mi intézetünk ezen kívánalmaknak szemmeltartásával épült. Új otthonunk 2 hold és 646 □-öl területen minden oldalról zárt épülettömböt képez, s így hatalmas udvarának fele az ifjúságnak a tíz percnyi szünet alatt tartózkodási helyül s nyári tornahelyül, télen pedig a talaj agyagos anyagánál s a tér pontos lejtméretezettségénél fogva a legpompásabb korcsolyapályául szolgál: a másik fele pedig a francia ízlést követő mód szerint van parkirozva s benne a legkülönbélebb fák és díszcserjék gyönyörködtetik s üdítik fel az ifjúság szemét s szívét, s amellet dendrologiai ismereteik növelését is szolgálja.

Az egészségügyi szempontok érvényesültek úgy a termék elhelyezésében, mint berendezésében. A Rettig-féle tantermi padok támlával s lábtámasszal az ifjúság fejlődöttségéhez mért fokozatosan emelkedő nagyságban, síneken helyeztetek el s így a tisztogatásnál kényelmesen felhajthatók s ez által a terem padlója teljesen szabad és hozzáférhető lesz.

A szellőztetők a falba beépítve minden teremben állandóan működnek s a gyors és teljes szellőztetés biztosítására a villanyos szellőztető készülékkel kapcsolattak egybe.

Az épület összes helyiségei, a folyosók és illemhelyek beszámításával, tetszés szerint szabályozható központi fűtéssel fűtődnek s így az egyéb módú fűtéssel járó piszkítások s kellemetlenségek intézetünknel kiküszöböltettek.

Az illemhelyeket, melyek minden folyosón kellő számban találhatóak, a vízvezetékéből állandóan folyó vízöblítés tartja tisztán.

A természetrajzi előadó és kísérleti teremben a gázfejlesztő és egyéb kísérletek alkalmával az állandó tiszta levegőről a permanens bekapcsolású villanyos szellőztető gondoskodik.

Tornatermünk, hol a nagyobb mozgást kifejtő test és tüdő leginkább megkivánja a tiszta levegőt, 250 m² nagyságú, 7.90 m. magasságú, úgyhogy kényelmes mozgást biztosít a legnépesebb osztálynak is és az egymással szembefekvő öt pár ablaka nemcsak a legnagyobb világosságot nyújtja, hanem önműködő nyitó- és záró szerkezettel ellátva a levegő tisztántartásáról is gyorsan és biztosan gondoskodik. A tornateremben mindaz, ami a testi erők fejlesztését, edzését szol-

gálhatja s az egyéni ügyességet kifejlesztheti, megtalálható. Mellette található azonban még nemcsak a szükséges, hanem a legfontosabb mellékhelyiségek: a tornatanár szobája kellő berendezéssel és a hirtelen segélynyújtáshoz szükséges szereket tartalmazó szekrénnel, az öltözőterem minden növendék számára külön rekesszel bíró zárható szekrénnel van ellátva, végül a testi tisztaság és egészség legégetőbb követelményeit szolgáló fürdőhelyiség egy nagy közös betonmedencével, a falak mentén pedig 9 darab tussoló szerkezettel készült, melyen hideg és meleg víz bocsátható.

A higiénikus szempontoknak helyesen és sokszorosan felállított kívánságai az iskolánál: a világosság, a tágas, kényelmes mozgást biztosító helyiségek, a jó szellőzés és a tisztaság. Összes tantermeink a növendékek számára szabott nagysággal bírnak s a nagyobbak 4, a kisebbek pedig 3, 2,5 méter magasságú ablakokkal vannak megvilágítva s a már említett módon szellőznek. A növendékek felsőruháikat s más magukkal hozott holmijukat a folyosókon elhelyezett fogasokra s állványokra rakják le, a tanterembe csupán taneszközökkel lépnek.

Miután tehát mindent megadtunk, ami a testé, illetve az egészségé, nézzük, mennyiben felel meg intézetünk a pedagógia modern követelményeinek.

Itt legelső sorban a vallás-erkölcsi nevelés egyik leghatékonyabb tényezőjének, kápolnánknak bemutatásával kell kezdenünk. A lélek tisztulásának, a magasztoshoz s eszményihez vezérlő dolgoknak e szent helye építési szépségével, művészi kivitelről tanuskodó oltáraival, hazánk s a rend történetéből vett pedagógiai hatással bíró ablak- s falfestményeivel nemcsak lelket felemelő hatásra törekszik, hanem az ifjú lélekre oly benyomást gyakorol, mely művészi érzéket van hivatva nevelni és fejleszteni. Ugyancsak ennek szolgálatára vannak nem csupán az egyes tantermekben, hanem az összes folyosókon elhelyezve a kiválóbb mesterek műveinek reprodukciói; a folyosók mindkét falán úgy a hazai, mint a külföldi nevesebb és művészi építmények nagyszámú képei. Folyosóinkon továbbá a görög és római mithológiából és életből vett szemléltető, a művészet emlékeit bemutató képek láthatók.

Minden tanteremben láthatók az osztály tananyagának megfelelő szemléltető képek s más szemléltető segédeszközök.

A tantermek a földszinten és első emeleten, a szertárak a mellettük levő előkészítő és laboratóriumi helyiségekkel, vegykonyhával és előadótermekkel mind a második emeleten található, úgy a ter-

mészettani, mint a természetrajzi előadóteremben erősen emelkedő, dobogós padok vannak, hogy minden növendék jól láthassa a kísérletet. A természettani terem teljesen elsötétíthető.

Nemcsak azért, hogy az igazgató és a tantestület tagjai a legközelebbi helyen álljanak rendelkezésére a szülőknak és az érdeklődőknek, hanem hogy az igazgató vezetői feladatának minél inkább megfelelhessen, hogy minden szeme előtt mozogjon és folyjon, az ő előszobával ellátott írószobája a földszinten, a tágas bejárattól jobbra van, ahonnan benyithat a szülői értekezletre szolgáló tanácskozási szobába s innét a tanári szobába.

A tanári továbbképzés és a kényelmes, zavartalan foglalkozás biztosítására a tanácsteremből az olvasószobába nyílik az ajtó és innét a modern módon felszerelt tanári könyvtárba. Az olvasószobában állnak a legszükségesebb s állandó használatban lévő művek. A tanári könyvtár mellett egy terem azon növendékeinknek áll rendelkezésükre, kik mostoha anyagi körülményeiknél fogva naponta vonattal kénytelenek az előadásokra bejárni.

Szertárainkban évtizedek, vagy századok szorgalmas gyűjtésének eredménye található, melyekből ugyan az átköltözés alkalmával sokat, mint elavultat kiselejteztünk, de helyükbe újabbakat szereztünk be.

Külön termekben talált elhelyezést az önképzőkörök s a nagyobb s külön teremben a kisebb ifjúsági könyvtár. A felsőbb osztályok mindegyikében pedig a tanár rendelkezésére áll az osztály tantervének megfelelő irodalmi művekből összeállított kézikönyvtár.

Az elmondottakból a figyelmes olvasó láthatja, hogy intézetünk úgy építésében, mint felszerelésében körültekintő figyelemmel volt az egészségügyi és a pedagógiai követelményekre. A szakavatott tényezők céltudatos gondosságát bizonyítja az intézetünket nagy számban megtekintő közönség és szakembereknek nemcsak elismerő nyilatkozata, hanem az újabb felszerelések láttán kifejezett meglepetése. Ami még részben hiányos, azt a jövőnek feladata lesz pótolni, fejleszteni, hogy így az intézetben úgy a tanár, mint a tanuló föltalálja mindazt, amivel a test és lélek összhangzatos kiképzése, az életre szükséges alapismeretek, a műveltség megszerzése elérhető s a tanítás és nevelés nemes célja szerint a középiskolában megvalósítható.

A mi várunk.

Költemény.

*Dr. Telbisz Károly, udvari tanácsos, polgármester arcképének a főgimnázium dísztermében
1912. június 23-án rendezett leleplezési ünnepélyére:*

írta: DR. HORVÁTH JENŐ.

- A.**¹⁾ *Milyen szép itt minden . . .*
- B.**²⁾ *Szép tavaszi álom
Válott itt valóra! . . . Csodálva csodulom!
Égbetörő tornyok merész gondolatnak
S szálló imádságnak szárnyain haladnak . . .
Mosolygó derűje, szüzi tisztasága
Tiszta szívű lelkek imádságos háza . . .
Könnyed szárnyalásán a pillangó lelkek
Ifjú tüzes szívvel égbe emelkednek . . .
Igen, szép itt minden!*
- A.** *Tán csak a mennyország
Lehet szebb e háznád!*
- B.** *Költészet, imádság
Fakad a kövekből . . . A szeretet láza
Lüktet mindenünnen: a tavasznak álma . . .*
- A.** *Nem értem a nyelved', csak szemedből látom,
Nem hiába szállott égbe imádságom.*
- B.** *Az ég nyílt ki rája s az Istennek lelke
Lángoló szíveknek álmát megihlette . . .*
- A.** *Az Istennek lelke?*
- B.** *Igen, kis testvérem.
. . . E helyen vár állott nem is olyan régen.
Köembernek karja ölelte a várost;
Kemény téglafal állt, hol e házat látod.
Török ellen épült s magyar vér itatta,
S dacolt a magyarral, az meg nem vihatta.
Csak az Isten lelke kelthetett ily álmot:
A német vár helyén építs magyar sáncot!*

¹⁾ Kisebb diák. — ²⁾ Nagyobb diák.

- A. *Vár a mi iskolánk?*
- B. **A magyarság vára.**
- A. *Nem látom a sáncot?*
- B. *Ezt a lelked látja
És a szíved érzi. Nem kövek alkotják,
Nem téglákból rójják. Szeretet, igazság,
Lelkesülés, munka, ez építi nagygyá,
Ez teszi erőssé és halhatatlanná! . . .*
- A. *Azért ékeslti sok torony ugyebár,
Mert a mi iskolánk gyönyörű magyar vár?*
- B. *Azért, kis testvérem*
- A. *Jaj, de holdog vagyok,
Hogy én ilyen várba tanulni járhatok!
De mondd, hol a kópja, a nyíl és a dárda?
Hol van az erős kard? Ez a szívem vágja.*
- B. *Régi fegyver az már, nem fél tőlük senki.
Más fegyverrel kell most a csatába menni.*
- A. *Egyszereggel talán, körzővel és tollal?
Latinnal, némettel és természetrajzzal?*
- B. *Jól mondod, testvérem. Tudománnyal, ésszel
A kard, ágyú, puska, de semmi sem ér fel!
A fegyverek nyomán pusztulás s halál jár,
Mosolygó szép élet a tudomány útján.
Kézzel fegyverkezzünk az élet harcára!*
- A. *Már tudom: iskolánk **a tudomány vára.***
- B. *Hát érted-e most már, hogy az Isten lelke
Lebegett e helyen szíveket ihletve?
Köveket zúztak szét és itt tavasz támadt:
Kuzamáták helyén nyílnak a virágok . . .
Nem katonák járnak gyilkos fegyverekkel,
Új hadvezérgárda tüzes szeretettel;
Új katonasereg: vidám ifjú lelkek.
Nézd, mind olyan mint mi: feszedező gyermek.
S hős lesz valamennyi, aki szívvel jár itt
S győzelmes lélekkel szívja illatát itt
A mult talaján nőtt pompázó virágnak! . . .
Nagy lesz, ki multba néz és jövőbe láthat! . . .*
- A. *Mindent én nem értek. De már sokat sejtetek,
Itt megittasúlnak az ifjú lelkek.*
- B. *Minden diák tüzes és mámoros lesz itt:
A szívük kinyílik és a lelkük feslik.
Szép lelkek vára ez, szívek fakasztója.
Virágos liget is. Itt virul a rózsza:
Vakítóan fehér, hótiszta gyermekek;
Tüzesen pirosuló, kit hűsként szeretnek.*

S ez a futó rózsza öleli a várat.

Érzed-e illatát, amely mindent áthat?

A. *Érzem is, látom is, ha szemedbe nézek.*

Érzem is, látom is: bennem az igézet.

Megigézett ajkad rabúl ejtett engem.

Ezt a tüzes szívet, engedd, hadd öleljem!

B. *Ugy-e szép itt minden?*

A. *Elragadó, bájos.*

B. *Az Istennek lelke . . .*

A. *alkot csak ily álmot.*

B. *De hogy valóság lett, egy férfinak szíve*

Teremtett e romon ilyen várat ide.

A. *És ki az a férfi?*

B. *Itt a képe, nézzed!*

A szívét nem látod, de az szeret téged.

Szereti a magyart, szereti a várost:

Telbisz Károly neve legyen mindig áldott!

A. *Az ő szívére szállt az Istennek lelke?*

B. *A múltnak talaján a jövő ihlette.*

Azért oly szép e vár, mint tavaszi álom . .

A. *Ezt a magyar férfit szeretettel áldom!*

TARTALOM.

A temesvári kegyestanítórendi főgimnázium története. Irta: Dr. Both Ferenc.

I. A piaristák Szent-Annán. A piaristák 1788-ban Temesvárra jönnek. A temesvári jezsuita középiskola. A piaristák a ferenerendiek kolostorába telepítetnek. Temesvár városának a piarista gimnáziumhoz való viszonya. A lyceumi osztályok felállítása. Nyolc osztályos kegyesrendi főgimnázium 1850–62-ig. Piarista és csaradegyházmegyei tanárok. Piarista-igazgatók. Kegyesrendi tanárok növekedése 1873. után. A párhuzamos osztályok 1886/7-től kezdve. A róm. kath. gimnázium felépítésének terve 1790. óta. Temesvár városának áldozata a párhuzamos osztályokra 1–21

II. Jogviszonyok rendezése. Az új róm. kath. főgimnázium létesítésének eszméje 1889-ben. Az építés ügye 1894-ben a gimnáziumi bizottság előtt. Eötvös miniszter az építkezést megvalósíthatatlannak jelenti ki. A temesvári állami gimnázium létesítése 1897-ben. A párhuzamos osztályok megszüntetése a róm. kath. főgimnáziumban. Az új gimnázium és a rendház építésének terve a piaristarend régi telkén és a régi piaristatemplom helyén 1901-ben. A régi piaristatemplom története. Magyar Gábor, a piaristarend tartományi főnöke Temesvárt tárgyal az építkezés ügyében 1901–1902-ben. Dessewffy Sándor csanádi püspök vezetésével bizottság tiszteleg a minisztereknél 1901. május 18-án az építkezés ügyében. Wlassics Gyula 1902-ben 240.000 korona államsegélyt vesz föl a költségvetésbe. Fináczy Ernő miniszteri biztos. Fordulópont az építkezés ügyében 12–26

III. A sánctelken való építkezés eszméje. Dr. Számek György igazgató előterjesztése 1902-ben. Dr. Telbisz Károly, Temesvár polgármestere fölkarolja az eszmét. A város közönségénél is tetszéssel találkozik az igazgató terve. A Reiter-féle tervezet. Székely László városi műépítész tervezete. A pénzforrás megteremtésének nehézsége az új kivitelhez. Dessewffy Sándor csanádi püspök vezetésével a város küldöttsége 1903-ban memorandumot nyújt át Berzeviczy Albert miniszternek. A miniszter lehangoló irata. Dr. Telbisz Károly polgármester nem ejti el az új tervet. Dessewffy Sándor csanádi püspök munkálkodása az új intézet létesítésén. A város közönsége elfogadja az új tervet. Az új építkezés tervezete a város és a rend főnökénél. Az építkezés akadályai. A kegyesrend kormánya megsürgetve az építkezést, a sánctelken való kivittelt feltételekhez köti. A város megoldási módokat keres. A tervek redukiója 26–37

IV. Az 1905-iki tanácskozás fontossága. Tizezer korona államsegély a polgári iskolának. Az épület elhelyezése. Vázlattervek. A kegyesrend kormányának észrevételei a tervekre. Székely építész tervét a városi közgyűlés 1907. március 26-án elfogadja. Apponyi Albert gróf miniszter az építkezést jóváhagyta. Előkészületek az építkezéshez. Az építkezés megkezdése 1907. augusztus 12-én. Kedvezőtlen talajviszonyok. Az alapkő letétele 1908. március 28-án. Németh József felszentelt püspök megáldja az alapkövet. Berendezési előmunkálatok. Átköltözés a régi piarista épületből az új intézetbe 1909. július és augusztus hónapban. Dr. Számek György

címére küldendők. A magántanulók már a tanév elején a jelentkezéskor kötelesek lefizetni a felvételi és tandíjat.

Az iskola fegyelmi szabályai a szünet tartama alatt is kötelezők. Azon tanuló, aki ezekhez nem alkalmazkodik, a következő tanévben felvételre nem számíthat.

Temesvár, 1912. június 29.

Dr. Both Ferenc,
főgimn. igazgató.

